

Potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju: iskustva mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije

---

Tomašević, Danijela Lana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Agriculture / Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:204:628674>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Agriculture University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

**Potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju: iskustva
mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije**

DIPLOMSKI RAD

Danijela Lana Tomašević

Zagreb, srpanj, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

Diplomski studij:

Agrobiznis i ruralni razvitak

**Potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju: iskustva
mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije**

DIPLOMSKI RAD

Danijela Lana Tomašević

Mentor:

Prof. dr. sc. Ramona Franić

Zagreb, srpanj, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

IZJAVA STUDENTA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, **Danijela Lana Tomašević**, JMBAG 0178120748, rođena 02.08.2000 u Zagrebu, izjavljujem da sam samostalno izradila/izradio diplomski rad pod naslovom:

Potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju: iskustva mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije

Svojim potpisom jamčim:

- da sam jedina autorica/jedini autor ovoga diplomskog rada;
- da su svi korišteni izvori literature, kako objavljeni tako i neobjavljeni, adekvatno citirani ili parafrazirani, te popisani u literaturi na kraju rada;
- da ovaj diplomski rad ne sadrži dijelove radova predanih na Agronomskom fakultetu ili drugim ustanovama visokog obrazovanja radi završetka sveučilišnog ili stručnog studija;
- da je elektronička verzija ovoga diplomskog rada identična tiskanoj koju je odobrio mentor;
- da sam upoznata/upoznat s odredbama Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu (Čl. 19).

U Zagrebu, dana _____

_____
Potpis studenta / studentice

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

IZVJEŠĆE

O OCJENI I OBRANI DIPLOMSKOG RADA

Diplomski rad studentice **Danijela Lana Tomašević**, JMBAG 0178120748, naslova

Potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju: iskustva mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije

obranjen je i ocijenjen ocjenom _____, dana _____.

Povjerenstvo:

1. prof. dr. sc. Ramona Franić, mentor
2. izv. prof. dr. sc. Ornella Mikuš, član
3. izv. prof. dr. sc. Vesna Očić, član

potpisi:

_____

_____

_____

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. CILJ ISTRAŽIVANJA	2
1.2. METODA RADA.....	2
2. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA: ŽIVOT MLADIH U HRVATSKOM SELU	3
2.1. MOTIVI ZA ŽIVOT U RURALNOM PODRUČJU	4
2.2. ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM NA SELU	5
2.3. ZNAČAJ DRŽAVNIH POTPORA ZA HRVATSKA OBITELJSKA POLJOPRIVREDNA GOSPODARSTVA.....	8
3. PROGRAM RURALNOG RAZVOJA I STRATEŠKI PLAN ZAJEDNIČKE POLJOPRIVREDNE POLITIKE REPUBLIKE HRVATSKE 2023.-2027.	9
3.1. MJERE ZA MLADE POLJOPRIVREDNIKE U ZPP-U.....	12
3.2. MJERE I POLITIKE ZA MLADE POLJOPRIVREDNIKE U HRVATSKOJ	13
3.3. TIP OPERACIJE 6.1.1. – POTPORA MLADIM POLJOPRIVREDNICIMA.....	16
3.3.1. <i>Prvi natječaj</i>	17
3.3.2. <i>Drugi natječaj</i>	17
3.3.3. <i>Treći natječaj</i>	17
3.3.4. <i>Četvrti natječaj</i>	18
3.4. ANALIZA DOSADAŠNJIH PRIJAVA NA TIP OPERACIJE 6.1.1. – POTPORA MLADIM POLJOPRIVREDNICIMA..	18
3.4.1. <i>Uspješnost prijavljivanja mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije u odnosu na mlade poljoprivrednike u drugim županijama</i>	19
3.4.2. <i>Ugovoreni i isplaćeni iznos potpore mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije u odnosu na mlade poljoprivrednike u drugim županijama</i>	21
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	24
4.1. GEOSTRATEŠKI POLOŽAJ I PROSTOR BANIJE	24
4.2. DEMOGRAFSKA, SOCIJALNA I GOSPODARSKA KRETANJA NA PODRUČJU BANOVINE.....	25
4.2.1. <i>Demografska i socijalna kretanja</i>	25
4.2.2. <i>Gospodarska kretanja Banije</i>	26
4.3. REZULTATI PRIMARNOG ISTRAŽIVANJA - STUDIJE SLUČAJA	28
4.3.1. <i>Ispitanik 1</i>	29
4.3.2. <i>Ispitanik 2</i>	32
4.3.3. <i>Ispitanik 3</i>	35
4.3.4. <i>Ispitanik 4</i>	37
5. RASPRAVA	40
6. ZAKLJUČAK	42
7. LITERATURA	44
8. PRILOZI	47
8.1. POPIS TABLICA.....	47
8.2. POPIS GRAFIKONA	49
8.3. POPIS SLIKA	50
8.4. UPITNIK.....	50

Sažetak

Diplomskog rada studentice **Danijela Lana Tomašević**, naslova

Potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju: iskustva mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije

U europskim razvojnim strategijama ruralna se područja sve više prepoznaju kao važna mjesta za život, no sve ugroženija. Poseban se naglasak stavlja na mlade u ruralnom prostoru kao nositelje razvoja. Pritom privlačni čimbenici trebaju nadvladati potisne da bi se kvaliteta života poboljšala. Unatoč dostupnosti različitih programa potpora za ruralni razvoj, percepcija i iskustvo mladih na području Sisačko-moslavačke županije (SMŽ) je nedovoljno istraženo. Stoga je ključno istražiti specifične izazove s kojima se mladi poljoprivrednici suočavaju u tom području te identificirati načine na koje potpore mogu poboljšati njihove perspektive te pridonijeti održivom ruralnom razvoju.

Ključne riječi: mladi poljoprivrednici, potpore, Sisačko-moslavačka županija

Summary

Of the master's thesis – student **Danijela Lana Tomašević**, entitled

Support for agriculture and rural development: experiences of young farmers in the County of Sisak-Moslavina

In European development strategies, rural areas are increasingly recognized as important places for life, but progressively endangered. Special emphasis is placed on young people in rural areas as the bearers of development. At the same time, the attractive factors should overcome the repulsive factors in order to improve the quality of life. Despite the availability of various support programs for rural development, the perception and experience of young people in the area of County of Sisak-Moslavina (SMŽ) has been insufficiently researched. It is therefore crucial to explore the specific challenges young farmers face in the area and identify ways in which support can improve their prospects and contribute to sustainable rural development.

Keywords: young farmers, support in agriculture, the County of Sisak-Moslavina

1. Uvod

Nakon 1990-ih godina Hrvatska je doživjela značajne demografske promjene, od kojih su najvažnije smanjenje ukupnog broja stanovnika. Smanjenje ukupnog broja stanovnika posljedica je smanjenja nataliteta, negativne stope prirodnog priraštaja i povećanja prosječne starosne dobi stanovnika. Migracije su povijesna konstanta, samo se mijenjaju uzroci, obujam i smjer migracija (Bukvić, 2010). Ponekad su čak i poželjni jer, s jedne strane, migracija stanovništva smanjuje korištenje proizvodnih (često oskudnih) resursa. S druge strane one najčešće u gospodarski razvijenim državama, potiču njihov još brži gospodarski rast (Miličević i sur., 2021.) produbljujući time ekonomske i socijalne jazove između bogatih i siromašnih zemalja. Značajan je naglasak na kretanju ljudi iz ruralnih u urbana područja, kao i iz poljoprivrednih u nepoljoprivredne sektore. Ove migracije prvenstveno su potaknute željom za većim prihodima i boljim životnim standardom, koji često nedostaju u poljoprivrednim aktivnostima. Ono što je posebno zabrinjavajuće jest da se te migracije događaju spontano, bez ikakvog sveobuhvatnog plana vlade za rješavanje problema i potencijalno poticanje stanovništva na povratak u ruralna područja. To nije samo socioekonomski, već i strateški problem za Republiku Hrvatsku (Dragović i Mikac, 2017; Dragović, 2018).

Velik dio hrvatskog teritorija i dalje je rijetko naseljen i uglavnom nepovezan s gospodarskim aktivnostima. To je osobito vidljivo u pojedinim regijama, poput područja Banovine. Tijekom proteklih pet desetljeća ruralna područja i s njima povezane gospodarske grane na Banovini doživjela su različite promjene među kojima se ističu depopulacija i deagrarizacija, posebice tijekom i nakon Domovinskog rata, što je dodatno pojačano razornim potresom. Do kraja 2020. godine posljedice ovih događaja rezultirale su demografskim slomom, propadanjem običaja u ruralnim područjima, posebice u poljoprivredi i pomoćnim poljoprivrednim djelatnostima. Značajan dio proizvodnih resursa ostao je u mirovanju dulje vrijeme, a svi oblici poslovnog udruživanja u poljoprivredi su nestali te se u konačnici osjeća nedostatak bilo kakve razvojne vizije kako lokalne tako i središnje vlasti (Braičić i Lončar, 2012.).

Posljednjih godina vidljivi su pozitivni pomaci, posebice nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju. Pristup EU fondovima omogućio je unapređenje poljoprivredne proizvodnje i priliku za širenje poslovnih aktivnosti. Kao rezultat toga, ruralna područja sada imaju potencijal vratiti svoju privlačnost kao poželjna mjesta za život i rad. Međutim, demografski sastav Hrvatske, osobito u ruralnim regijama, pretežito je stariji.

Sisačko-moslavačka županija mladima i obiteljima pruža veliki potencijal za kvalitetan život i rad, ne samo zbog prirodnih bogatstava i obradivih površina, već i zbog prostornog rasporeda stambenih naselja koji dobro povezuju ruralna i urbana područja. Otvara se pitanje što motivira mlade pojedince da izaberu život na selu i bave se poljoprivredom s obzirom na negativne trendove u ruralnim područjima. Za ova i druga ruralna područja u Hrvatskoj, nedostaju nam empirijski podaci koji bi pomogli boljem razumijevanju motivacije ruralnog stanovništva, posebice mladih, da ostanu ili se vrate na selo i bave se poljoprivrednim aktivnostima. Posljednji znanstveni empirijski i teorijski rad koji se bavi područjem ruralne Hrvatske objavljen je prije nekoliko godina. To ne znači da je ruralno područje za sociologiju irelevantna tema, već da je pokazatelj mnogih drugih procesa koji se događaju na globalnoj razini i na razini cijele Hrvatske. Aktualnost ove teme je višestruka, a najbolje je opisana riječima: „Nema razvoja bez

razvoja sela“ (Štambuk, 2002:364). U tom smislu, revitalizacija sela mora se provoditi dubinski. Ostvarenje tog cilja zahtijeva interdisciplinarno istraživanje svih njegovih aspekata, kao i potreba seoskog stanovništva, kako bi se mogle donositi pravovaljane odluke koje direktno ili indirektno utječu na seosko stanovništvo. Zbog toga su sociološka istraživanja od velike važnosti. Globalna pandemija COVID-19 koja pogađa Hrvatsku potvrđuje njezinu važnost, osobito kroz povećanje važnosti nacionalne poljoprivredne djelatnosti jer je zatvaranje granica države i potpuno „paraliziranje“ tržišta ojačalo potrebu za nacionalnom poljoprivrednom proizvodnjom.

1.1. Cilj istraživanja

Ciljevi rada bili su ustanoviti:

1. motive za život u ruralnom prostoru koji, osim osiguravanja zadovoljavajućeg dohotka od poljoprivredne ili neke druge poslovne aktivnosti, obuhvaćaju želju za mirnijim okruženjem, bliži kontakt s prirodom, bijeg od bučnog i užurbanog načina života i sl.;
2. zadovoljstvo poslovnim rezultatima kroz ekonomske rezultate koji uključuju različite oblike financiranja iz Programa ruralnog razvoja;
3. općenitu kvalitetu života mladih poljoprivrednika u ruralnom području Sisačko-moslavačke županije kao posljedicu korištenja različitih oblika dostupne potpore iz Programa ruralnog razvoja.

1.2. Metoda rada

Prvi dio rada temelji se na analizi sekundarnih izvora (znanstvene i stručne literature) i Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020 te 2023.-2027. Analizirani su elementi/pokretači zadovoljstva životom u ruralnom prostoru i mjere agrarne politike usmjerene na mlade poljoprivrednike.

Drugi dio rada proveden je metodom primarnog istraživanja. Istraživanje koje je provedeno na načelima studije slučaja, putem dubinskog vođenog intervjua sa četiri mlada poljoprivrednika na području Sisačko-moslavačke županije, tijekom travnja i svibnja 2024. godine. U izvođenju zaključaka korištene su metode analize, komparacije i sinteze.

2. Pregled dosadašnjih istraživanja: život mladih u hrvatskom selu

Unutar polja sociologije postoje brojne suprotnosti, uključujući pojedinac-kolektiv i zajednica-društvo. Druga značajna suprotnost je selo-grad ili ruralno-urbano. Selo se često postavlja kao suprotnost gradu i urbanom stilu života. Sociološke teorije koriste različite koncepte, kao što su ruralnost i ruralno područje, kako bi definirale selo. Cifrić (2003:33) dalje razrađuje ove koncepte. Prema njemu navedeni koncepti imaju zajedničke karakteristike koje se mogu promatrati kroz četiri značajne komponente: selo, poljoprivreda, tehnologija i okoliš. Selo se ističe svojim specifičnim geografskim položajem, unutarnjom strukturom, kulturnim uvjerenjima, obrazovnim praksama i još mnogo toga. Poljoprivreda, vitalna komponenta ruralnog krajolika obuhvaća tradicionalne zanate koji su se tijekom vremena održali unutar ruralnog područja. Okoliš izdvaja selo zbog svog netaknutog prirodnog okruženja, što ga čini prepoznatljivim faktorom. Dodatno, autor ističe utjecaj tehnologije koja je uvelike utjecala kako na materijalni tako i na kulturni aspekt društva. Hrvatska obiluje ruralnim područjima i poljoprivrednim zemljištem, ali dosadašnja istraživanja pokazuju da taj potencijal nije u potpunosti iskorišten.

Nemoguće je govoriti o suvremenoj ruralnosti i poljoprivrednoj djelatnosti bez uvažavanja transformacija kroz koje je selo, posebice u hrvatskom kontekstu, prošlo. Globalizacija je primarna pojava s dalekim učincima na sve aspekte društva. Odvijali su se ili se odvijaju paralelno sljedeći procesi: industrijalizacija, urbanizacija, deagrarizacija, ruralni i agrarni egzodus, depopulacija, deruralizacija i modernizacija. Ruralni svijet doživljava poremećaje i razaranja na različitim razinama, a prema Cifriću (2003:35), tri su oblika poremećaja: smanjenje poljoprivrednog stanovništva, promjene u socijalnoj strukturi ruralnih područja te promjene u svakodnevnom životu i strukturi ruralnih zajednica. Proces koji ima najveći utjecaj na te promjene je industrijalizacija. Utjecaj gospodarskog sektora na ruralne zajednice očituje se u utjecaju koji ima na lokalno područje i njegove stanovnike. Tehnološki napredak odigrao je značajnu ulogu u smanjenju potrebe za fizičkim radom u poljoprivredi, budući da je uvođenje inovativne tehnologije utrlo put mehanizaciji. Kao rezultat toga, ljudski rad postaje nepotreban. To dovodi do povećanja učinkovitosti u radu, koja se javlja sama od sebe. Industrijalizacija je dovela do širenja drugih sektora – sekundarnog i tercijarnog što je dovelo do masovnog napuštanja poljoprivrednih praksi i propadanja ruralnih zajednica. Posljedično je uslijedila urbanizacija koju je karakterizirao značajan priljev ljudi u urbana područja, uglavnom potaknut migracijom ruralnog stanovništva. Prema Mendrasu (1976:205), rezultat tih procesa je neizbježna migracija mladih članova zajednice iz sela. Ova pojava izravno pridonosi starenju stanovništva, trendu koji je jasno vidljiv promatranjem dobne piramide.

Već pri prvom promatranju postaje vidljivo da ruralna područja u različitim regijama Republike Hrvatske imaju različita obilježja. Ova raznolikost nije vidljiva samo između različitih regija nego i unutar iste regije, kao što je primjer Sisačko-moslavačke županije. Ova županija služi kao ogledni primjer prisutnosti različitosti unutar Hrvatske. Tijekom protekla dva desetljeća značajne društvene i socioekonomske transformacije zahvatile su Sisačko-moslavačku županiju, prvenstveno proizašle iz nedavnih sukoba u regiji. Pojedina područja unutar županije doživjela su izravna razaranja tijekom rata, što je rezultiralo znatnim ljudskim i materijalnim žrtvama, migracijskim aktivnostima i značajnim demografskim promjenama. Ovi ratni događaji imaju poseban značaj na

područjima Banovine, točnije u mjestima Petrinja, Glina, Topusko, Gvozd, Sunja, Hrvatska Dubica, Hrvatska Kostajnica, Majur, Dvor, Novska, Donji Kukuruzari i Jasenovac. Ove su općine doživjele proces unutarnje rekonstrukcije, kako to komentiraju Miljenović i Žganec (2012), gdje su posljedice rata imale značajan utjecaj na društvo ovih područja. Nedavna ratna zbivanja u Hrvatskoj dovela su do masovnog egzodusa iz ruralnih krajeva, uzrokujući potpuno napuštanje ruralnih područja od strane njihovih stanovnika (Pokos, 2002). Iseljavanje stanovništva iz ruralnih područja u veće gradove nastavilo se i nakon završetka Domovinskog rata. To je bilo zbog sporog procesa obnove i revitalizacije ratom pogođenih regija, što je dovelo do sve većih razlika između ruralnih i urbanih područja u smislu infrastrukture i gospodarskog razvoja. Nedavne studije provedene u Hrvatskoj potvrđuju da je ovaj trend i dalje prisutan.

2.1. Motivi za život u ruralnom području

Prema Seferagiću (2002:20), poduzetni seljaci i vitalna gospodarstva igraju ključnu ulogu u pokretanju razvoja unutar sela. Oni ne samo da služe kao nositelji napretka, već također imaju potencijal za pokretanje mnogih promjena unutar ruralnog područja. Napredak je moguć kroz specijalizirane aktivnosti koja je ključ napredovanja i povećanje proizvodnje. Gospodarstva s fokusom na povećanje proizvodnje privlače mlade, obrazovanije i tehnološki orijentirano stanovništvo koje se nalazi pred brojnim izazovima kao što su administrativne prepreke, nepovoljni kreditni uvjeti, neizvjesnost, niske otkupne cijene, previsoki nameti i konkurencija stranog uvoza. No, ključno je prepoznati značaj mladih ljudi koji odlučuju ostati na selu, ne zbog nedostatka opcija, već zbog vlastitih želja i ambicija.

Napredak ruralnih područja pokreću mladi poljoprivrednici koji vode obiteljska gospodarstva. Pojam „mladi poljoprivrednik“ relativno je noviji i koristi se ponajviše u strateškim planovima razvitka ruralnog područja i u objašnjenjima raznih potpora koje su im namijenjene. Mladi poljoprivrednik je fizička osoba koja u trenutku podnošenja zahtjeva za potporu ima više od 18, ali ne više od 40 godina (dan prije navršavanja 41 godine starosti), posjeduje stručna znanja i vještine te po prvi puta uspostavlja poljoprivredno gospodarstvo na kojem ima status nositelja/odgovorne osobe ili je status nositelja/odgovorne osobe po prvi put stekla unutar 5 (pet) godina do datuma podnošenja zahtjeva za potporu (Ruralni razvoj). „Poljoprivrednici mlađi od 40 godina nalaze se na čelu samo 11% svih poljoprivrednih gospodarstava u Europskoj uniji (EU)“ (Europska komisija, 2024). Zbog toga je cilj mnogih strategija i Programa ruralnog razvoja motivirati upravo ovu skupinu poljoprivrednika.

U ruralnim područjima bilježi se pozitivan porast broja mladih poljoprivrednika u nazad nekoliko godina. Iako Dilić (1977), prije više od četrdeset godina, opaža da mlade motivira bavljenje poljoprivredom od rane mladosti ili ih na to usmjerava jednostavno nedostatak izbora da uopće steknu neko drugo zanimanje, i danas bi se to moglo smatrati relevantnim.

Prema Petraču (2002), poljoprivrednici su vođeni željom da zadovolje svoje potrebe i ostvare određeni prihod koji im omogućuje zadovoljenje njihovih želja. Petrač je u svom istraživanju identificirao pet ključnih čimbenika koji doprinose motivaciji poljoprivrednika:

1. Poljoprivrednika na bavljenje poljoprivredom motivira njegovo nastojanje da ostvari želje i podmiri određene potrebe i da ostvaruje ciljeve koji vode do ostvarivanja želja i podmirivanja potreba.
2. Intenzitet pojedinih potreba i želja nije isti u svim situacijama.
3. Važnije je zadovoljiti ciljeve koji vode do ispunjenja potreba nego ciljeve koji vode do ispunjenja želja.
4. Nekada želje proizlaze iz zadovoljenja potreba, intenzivna želja može se pretvoriti u potrebu.
5. Kada se zadovolje potrebe i ostvare želje, doći će do stvaranja novih potreba i želja, a ako se potrebe i želje ne uspiju ostvariti, oslabit će.

Dodatno, prema autoru, na motivaciju poljoprivrednika utječu četiri različite skupine čimbenika:

1. humani čimbenici – životna dob i stupanj obrazovanja
2. socijalni čimbenici – veličina i struktura obitelji, materijalni uvjeti života, životne i radne navike, gospodarski uvjeti u kojima poljoprivredno gospodarstvo radi, izvori dohotka članova kućanstva
3. tehnološki čimbenici – dostupnost i mogućnost nabave suvremene tehnologije, veličina gospodarstva, proizvodna orijentacija poljoprivrednog gospodarstva
4. prirodni čimbenici – životna sredina, poljoprivredno zemljište

Kako bi se poljoprivrednici potaknuli na sudjelovanje u poljoprivrednim aktivnostima, agrarna politika mora kao prioritet staviti zadovoljenje njihovih potreba i želja. Ciljevi agrarne politike razlikuju se od zemlje do zemlje, kao i unutar različitih regija, a ovise o stanju poljoprivrede unutar svake nacije (Franić i Kumrić, 2009). Osim toga, agrarna politika treba uspostaviti potrebne okvire za potporu tim nastojanjima. Prema Petraču (2002) fokus agrarne politike trebao bi biti na potpori mladim poljoprivrednicima, njihovom obrazovanju, promicanju održive poljoprivredne prakse, osiguravanju da se poljoprivredna domaćinstva prvenstveno oslanjaju na prihode ostvarene poljoprivredom, povećanju broja proizvodnih poljoprivrednih gospodarstava, poboljšanju tehnološke infrastrukture i primjeni učinkovitih metoda proizvodnje, za proizvodnu orijentaciju primjerenu veličini gospodarstva te prirodnim i tržišnim uvjetima.

2.2. Zadovoljstvo životom na selu

Koncept „zadovoljstva životom“ ili koncept zadovoljstva u nekom drugom, širem ili užem smislu vrlo je često tema proučavanja. Seferagićevo istraživanje iz 1990. godine potvrđuje da su razine zadovoljstva, kako u ruralnim tako i u urbanim područjima povezane sa boljom opremljenošću okoline. Napredak tehnologije povezoao nas je globalno, omogućujući nam da budemo svjesni događaja koji se događaju na suprotnoj strani svijeta, čak i pojedincima koji žive u udaljenim selima.

Ranije su seljaci možda bili zadovoljni svojom kvalitetom života, ali im je nedostajala svijest o zbivanjima koja su se događala u udaljenim mjestima, osim ako sami nisu putovali. Razvoj tehnologije i telekomunikacijskih medija otvorio je te granice i time potaknuo seljaštvo na promjenu postojećeg stanja. „Globalizacija nam omogućuje da suvremene procese i promjene vidimo bližima, neminovnima i svima dostupnima, prije

ili kasnije“ (Svirčić Gotovac, 2006:107). Nažalost, ruralna područja pate od nedostatka osnovnih institucija potrebnih za svakodnevni život. Zadovoljenje osnovnih potreba od ključne je važnosti za stanovnike naselja jer izravno utječe na kvalitetu njihova života. U tom smislu važno je istaknuti mrežu naselja koja označava „takav sistem naselja u kome postoje funkcionalne, socijalne i druge veze među naseljima sa svrhom zadovoljenja potreba svih stanovnika unutar mreže naselja“ (Seferagić, 1987, prema: Svirčić Gotovac, 2006:110). Međutim, na temelju dostupnih podataka utvrđeno je da je kvaliteta života u mreži naselja u Hrvatskoj, posebice u ruralnim područjima, nedostatna.

Ruralni se prostori ne razlikuju samo prema stupanju ekonomske razvijenosti već i u pogledu kvalitete odnosa među stanovnicima, u odnosu stanovnika prema zajednici u kojoj žive te prema strukturi i načinu života (Miljenović, 2015.). Razlike u strukturi i načinu života obitelji na selu i u gradu potrebno je sagledati u kontekstu različitih stambenih uvjeta u ruralnim i urbanim sredinama, ali i različite kulture i dominantnih vrijednosti u gradovima i selima. Što se tiče kvalitete stanovanja, potrebo je istaknuti rezultate istraživanja koje su proveli Berc, Ljubotin i Blažek (2004). Ovo istraživanje ispitalo je grupu od 874 obitelji iz različitih regija u Hrvatskoj i otkrilo da su pojedinci koji žive u ruralnim područjima izrazili više razine zadovoljstva svojim životnim prostorom u odnosu na one koji žive u većim gradovima. Uočene su značajne razlike.

Istraživanje koje su proveli Berc, Ljubotin i Blažek (2004) fokusiralo se na prisutnost kućanskih aparata, posebice računala, u ruralnim i gradskim kućanstvima. Nalazi su otkrili značajnu razliku u posjedovanju računala između stanovnika sela i gradova, što ukazuje na razlike u ekonomskom statusu i životnom stilu. Osim toga, istraživanje je pokazalo da obitelji u ruralnim područjima imaju različitu kvalitetu života u usporedbi s onima u većim i manjim gradovima. Naime, ispitanici sa sela iskazali su značajno nezadovoljstvo prometnom infrastrukturom i ograničenom dostupnošću usluga javnog prijevoza prema urbanim središtima, što posljedično utječe na pristup srednjoškolskom obrazovanju mladim pojedincima koji žive u ruralnim područjima. Za jačanje poljoprivrednog sektora potrebno je motiviranje mladih da se obrazuju za poljoprivredna zanimanja te tako postanu indikatori kreativnosti i poduzetnosti koji su ključ razvoja novih produktivnijih sustava proizvodnje. Takvo zanimanje osigurava i širi spektar znanja kako bi se prepoznala i suvremena društvena zbivanja i kako bi se po završetku školovanja bolje snalazili u promjenjivim društvenim i ekonomskim okolnostima. Posljedice manjeg interesa mladih za poljoprivredna zanimanja odraz su starenja poljoprivrednog stanovništva, a odražavaju se i u smanjenju broja stanovništva na ruralnom prostoru, zapuštenom zemljištu, smanjenju obujma poljoprivredne proizvodnje i drugo (Oplanić i sur. 2021).

Zamjetan je pad interesa mladih za bavljenjem poljoprivredom. To se može pripisati nekoliko čimbenika, uključujući fizički zahtjevniju prirodu posla, niže izgleda za prihod, oslanjanje na nepredvidive prirodne uvjete i razna druga razmatranja. Nadalje, ruralnim područjima često nedostaju kulturni i obrazovni resursi, kao i odgovarajuća infrastruktura i zdravstveni sadržaji, što dodatno pridonosi nezadovoljstvu mladih i njihovoj sklonosti napuštanju rodnog mjesta (Žutinić i sur. 2008). Posljedično, mnogi mladi ljudi odlučuju se preseliti u veće gradove ili čak u druge zemlje, vođeni željom za višim životnim standardom i boljim mogućnostima zapošljavanja, s krajnjim ciljem osiguravanja svjetlije budućnosti za sebe i svoje buduće generacije. Selo se često

doživljava kao savršena destinacija za odmor, ali ne i kao pogodno mjesto za stalni život. To predstavlja problem, i društveni i ekonomski. Kako životni standard raste, selo doživljava značajan pad broja stanovnika.

Prema Hodžiću (2002), život u ruralnim područjima koči ispunjenje određenih težnji. To se posebno odnosi na mlade pojedince koji su osjetljiviji na različite oblike mobilnosti, kao što je traženje profesionalnih i obrazovnih mogućnosti. Stručnjaci na europskoj razini uočili su rastući trend među mladima koji žele putovati u inozemstvo, studirati ili raditi u stranim zemljama. Nacionalno kretanje obrazovanih mladih stručnjaka već se pokazalo vrlo učinkovitim (Buković, 2010). Zbog toga budućnost poljoprivredne proizvodnje na ovim prostorima postaje neizvjesna, jer sve više mladih ljudi odlučuje otići. Sadašnjom društvenom strukturom hrvatskog sela dominiraju pojedinci koji se ne bave poljoprivredom, što naglašava opravdanost ove zabrinutosti. Žutinić i sur. (2008.) navode da je neuobičajeno da se mladi pojedinci u sadašnjoj generaciji ruralne mladeži svojevoljno odlučuju za poljoprivredu. Proces deagrarizacije rezultirao je različitim ishodima i za selo i za poljoprivredu, uključujući poremećaj demografskih obrazaca i pojavu društvenih promjena. Reorganizacija socio-profesionalne strukture unutar ruralnih područja dovela je do problema među određenim segmentima stanovništva i dovela brojna sela u nepovoljan položaj zbog prostorne koncentracije stanovnika.

Žutinić i sur. (2010) otkrili su da značajan dio osoba u dobi od 25 do 45 godina koji žive u hrvatskim selima razmišlja o preseljenju. Točnije, svaki peti seljanin razmišlja o selidbi, a otprilike 32,4% izražava želju da se naseli u urbanim sredinama. U Hrvatskoj mali postotak pojedinaca (2,7%) razmišlja o iseljavanju u zemlje Zapadne Europe, dok još 2,1% razmišlja o preseljenju u neko od općinskih središta. Većina (62,8%), međutim, i dalje je neodlučna kamo bi se preselili.

U istraživanju koje su proveli Grgić i sur. (2010.), sudionici su zamoljeni da daju svoje mišljenje o ukupnoj kvaliteti života u svojoj zajednici. Identificiran je primarni problem koji se pojavio za mlade pojedince koji žive u ruralnim područjima. Primarni izazov s kojim se suočavaju ruralna područja je nedostatak pristupa željenim radnim mjestima, zdravstvenim ustanovama i obrazovnim institucijama. Ekonomske borbe ruralnog života usko su povezane s problemima kao što su ograničene mogućnosti zapošljavanja, ograničen izbor zanimanja i niže razine prihoda u usporedbi s urbanim područjima. Nadalje, situaciju pogoršavaju nepovoljni gospodarski uvjeti u poljoprivrednom sektoru.

Evidentan je značajan pesimizam među aktivnim poljoprivrednicima, što ističu Grgić i sur. (2010). Kako bi se smanjio odljev mladih iz ruralnih područja, danas se provode brojne strategije. Cilj državne uprave je poboljšati učinak različitih dionika kroz provedbu politika i mjera, poboljšati živote mladih ljudi i promicati njihovu optimalnu društvenu integraciju kroz rješavanje njihovih potreba i poboljšanje njihove ukupne kvalitete života. Prema Bukviću (2010) to je integrirani pristup koji obuhvaća širok spektar ključnih pitanja koja se tiču mladih pojedinaca, od socijalne politike i obrazovanja do aktivnosti u slobodno vrijeme i mobilnosti. Na odluku mladih da migriraju prvenstveno utječe njihova percepcija kvalitete života u ruralnim sredinama u odnosu na urbane sredine. Osnovne institucije, mogućnosti zapošljavanja, pristup hrani i uslugama primjetno nedostaju u ruralnim područjima, što grad čini privlačnijom opcijom za mlade migrante. Ovakav trend migracije mladih može se pripisati prednostima koje urbana područja nude u smislu ovih čimbenika.

2.3. Značaj državnih potpora za hrvatska obiteljska poljoprivredna gospodarstva

Potpore zauzimaju značajan udio u prihodima hrvatskih poljoprivrednika kako u Hrvatskoj, tako i u drugim državama Europske unije. Hrvatski poljoprivrednici u prosjeku dvije trećine prihoda stječu u okviru plaćanja poljoprivredne politike (Cvrtnjak i sur., 2013). Ovisno o grani potpore, one sudjeluju u prihodima OPG-a s 10-15%. Država intervenira iz tri glavna razloga, a to su: nizak *per capita* dohodak od poljoprivrede, nestabilnost cijena u poljoprivredi te radi ostvarenja društveno gospodarskih i strateških ciljeva (Franić, 2009). S obzirom na rezultate već provedenih studija, može se očekivati da je u Hrvatskoj među poljoprivrednicima još uvijek zastupljena velika ovisnost o državnoj intervenciji te da se državne potpore smatraju kao jedan od najvažnijih instrumenata osiguranja njihove konkurentnosti na europskom tržištu (Cvrtnjak i sur., 2013). Državne potpore kao i ostale potpore poljoprivrednicima osiguravaju primarni ili dodatni dohodak, povećavaju životni standard, unaprjeđenje uvjeta poljoprivredne proizvodnje na gospodarstvima, povećanje produktivnosti i konkurentnosti hrvatskih gospodarstava (Franić, 2005). S obzirom na navedene koristi potpora, pretpostavlja se kako će se mladi poljoprivrednici odlučivati na državne i druge potpore kako bi unaprijedili i olakšali svoje poslovanje.

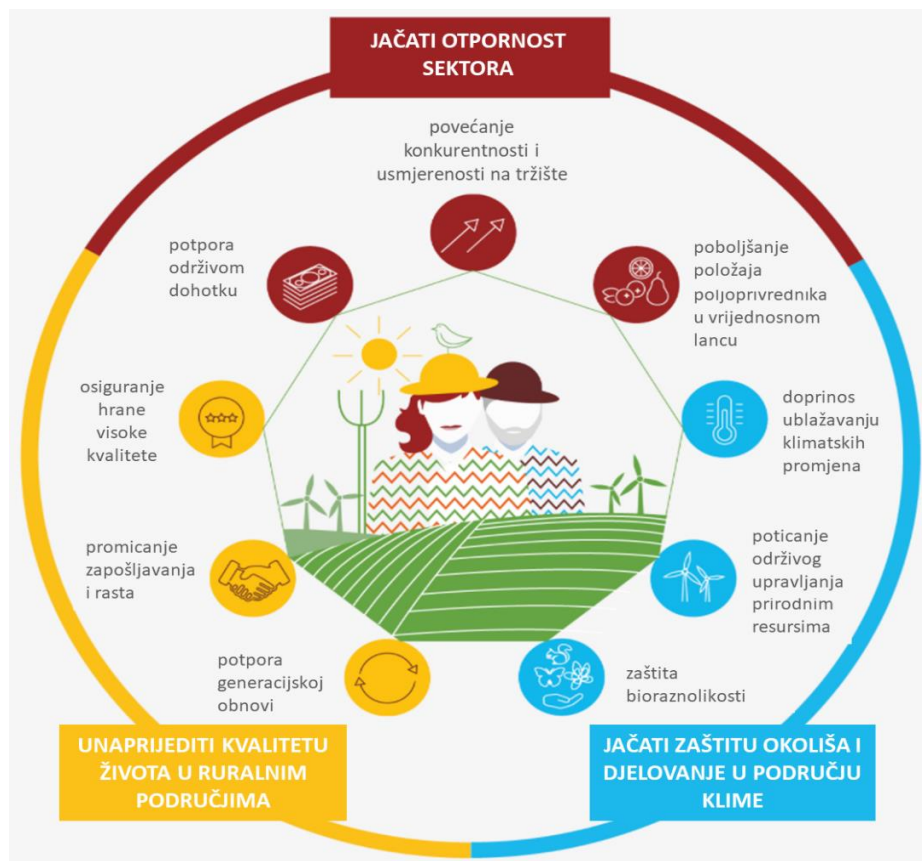

3. Program ruralnog razvoja i Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023.-2027.

Od 2014. godine dodjeljuju se potpore za poljoprivredu i ruralni razvoj kroz Program ruralnog razvoja. Iako je prvotno planirano da traje od 2014. do 2020., program je produljen za dodatne dvije godine do kraja 2022. Od 2023. započelo je novo programsko razdoblje koje će trajati do 2027. i uređeno je Strateškim planom Zajedničke Poljoprivredne politike (Intermedia projekt, 2023.).

Hrvatska je izradila Strateški plan ZPP-a za razdoblje 2023.-2027. koji služi kao cjelovit programski dokument. Ovaj plan čini temelj za korištenje europskih poljoprivrednih fondova, odnosno EFJP (Europski fond za jamstva u poljoprivredi) i EPFRR (Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj), kao i provedbu različitih alata i instrumenata koje pruža ZPP. Ti alati uključuju izravna plaćanja, ruralni razvoj i sektorske intervencije. Kako bi se utvrdile specifične potrebe i prioriteti poljoprivrede i ruralnih područja u Hrvatskoj, provedene su opsežne SWOT analize. Te su analize bile usmjerene na prepoznavanje prednosti, slabosti, prilika i prijetnji. Osim toga, plan obuhvaća devet različitih ciljeva navedenih u ZPP-u (Slika 1.), zajedno s međusektorskim ciljem usmjerenim na modernizaciju sektora promicanjem razmjene znanja, inovacija i digitalizacije u poljoprivredi i ruralnim područjima. Ovi ciljevi su propisani temeljnim uredbama nove, reformirane ZPP.

Slika 1. Odabrane intervencije koje će se provoditi u RH u razdoblju 2023. – 2027. u okviru ZPP RH

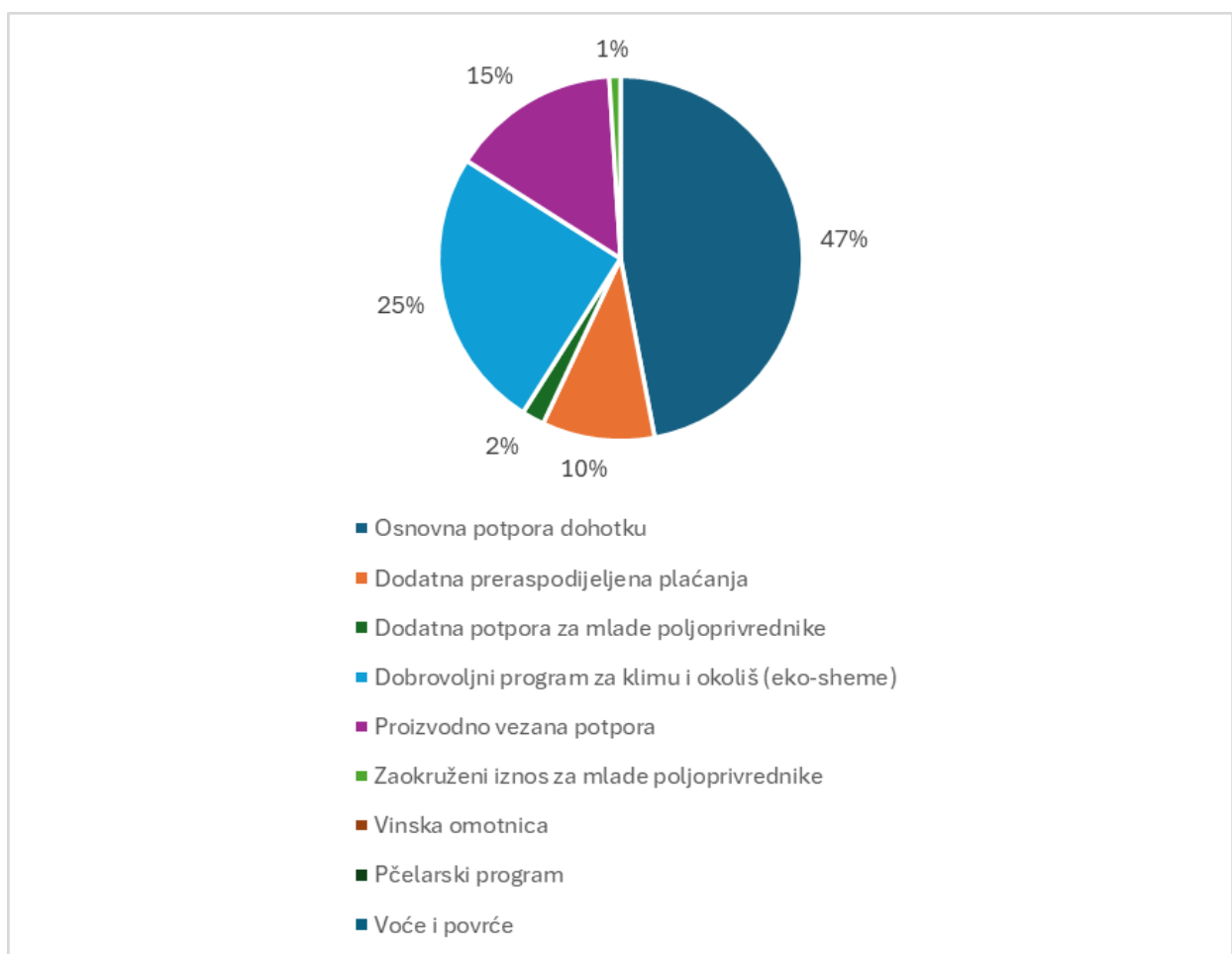
Strateški plan ZPP-a ima za cilj olakšati prelazak na inteligentan, ekološki prihvatljiv, visoko konkurentan i prilagodljiv poljoprivredni sektor koji dugoročno jamči održivu sigurnost hrane. Promicanje biološke raznolikosti i poboljšanje socioekonomskog okvira u ruralnim područjima ključni su ciljevi. Oni pružaju opsežnu podršku za niz intervencija skrojenih prema specifičnim zahtjevima država članica i njihovih regija. Potrebe ruralnih područja nastojat će se riješiti i u okviru drugih instrumenata EU-a kao što su mehanizam za oporavak i otpornost (RRF) ili europski strukturni i investicijski fondovi (ESIF). Posljedice ruske agresije na Ukrajinu i ekstremni vremenski uvjeti uzrokovani klimatskim promjenama u prvi plan stavljaju povezanost sigurnosti opskrbe hranom i potrebe za prijelazom na održive prehrambene sustave. U tom kontekstu strateški planovi u okviru ZPP-a predstavljaju sljedeće mogućnosti: Hrvatska strategija ima za cilj promicanje održivog rasta financijski održivih poljoprivrednih poduzeća smanjenjem ovisnosti o sintetičkim gnojivima, poticanjem proizvodnje obnovljive energije i osiguravanjem da proizvodnja hrane ostane nepromijenjena. Poboljšanje životnih i radnih uvjeta u ruralnim područjima ključni je fokus, uz razvoj i unapređenje poljoprivrednog i prerađivačkog sektora. Naglasak ulaganja u poljoprivredna gospodarstva i projekte razvoja poslovanja bit će usmjeren na mlade i male poljoprivrednike, kao i na poboljšanje standarda dobrobiti životinja u sektoru stočarstva goveda, svinja, peradi, koza i ovaca. Dodatno, kako bi se osigurala financijska stabilnost malih i srednjih poljoprivrednih gospodarstava Hrvatska je provela politiku redistribucije izravnih plaćanja. Naime, 20 posto isplatne omotnice preraspodijelit će se poljoprivrednicima za prvih 30 hektara poljoprivrednog zemljišta. Potpora će biti prvenstveno usmjerena na sektor stočarstva te sektor voća i povrća (Strateški plan RH, 2022).

Za hrvatske poljoprivrednike uводит će se novi obvezni propisi o očuvanju organske tvari i sadržaja ugljika u tlu. Poštivanjem ovih pravila poljoprivrednici će značajno utjecati na borbu protiv klimatskih promjena i poboljšanje kvalitete vode. U sklopu ove inicijative provodit će se ekosheme koje će pružati poticaje poljoprivrednicima koji se odluče dobrovoljno sudjelovati. Provedba održivih poljoprivrednih praksi, kao što je uzgoj usjeva koji vežu dušik poput mahunarki, održavanje krajobraza, korištenje organskih gnojiva na obradivom zemljištu, praksa ispaše na pašnjacima i usvajanje metoda za smanjenje erozije, bit će sastavni dio plana. Dodatno, ekološka poljoprivreda će imati značajnu ulogu u ovom nastojanju. Trenutno ekološka proizvodnja čini 6,5% hrvatske poljoprivredne proizvodnje, a ZPP ima za cilj povećati površine namijenjene ekološkoj poljoprivredi te se očekuje da će se uzgoj povećati na 12% poljoprivrednog zemljišta (Strateški plan RH, 2022)

U ruralnim regijama otvorit će se više od 14.000 radnih mjesta, uz provedbu 84 infrastrukturna projekta, uključujući poboljšanja vodoopskrbnih sustava, lokalnih cesta i dječjih vrtića. Ulagat će se u ruralna područja u sklopu europskog programa LEADER, posebno usmjerenog na poljoprivredna gospodarstva. U okviru europskog programa LEADER u ruralna područja uložit će se oko 103 milijuna EUR, što će pridonijeti društvenim inovacijama s ciljem da se pomogne ruralnom stanovništvu. U sklopu ovih strategija više od 1000 poljoprivrednika u Hrvatskoj mlađih od 40 godina dobit će posebne poticaje za osnivanje vlastitih poljoprivrednih gospodarstava i pomoć pri početnim troškovima ulaganja. Cilj je potaknuti mlade na aktivno sudjelovanje u poljoprivrednim aktivnostima (Strateški plan RH, 2022).

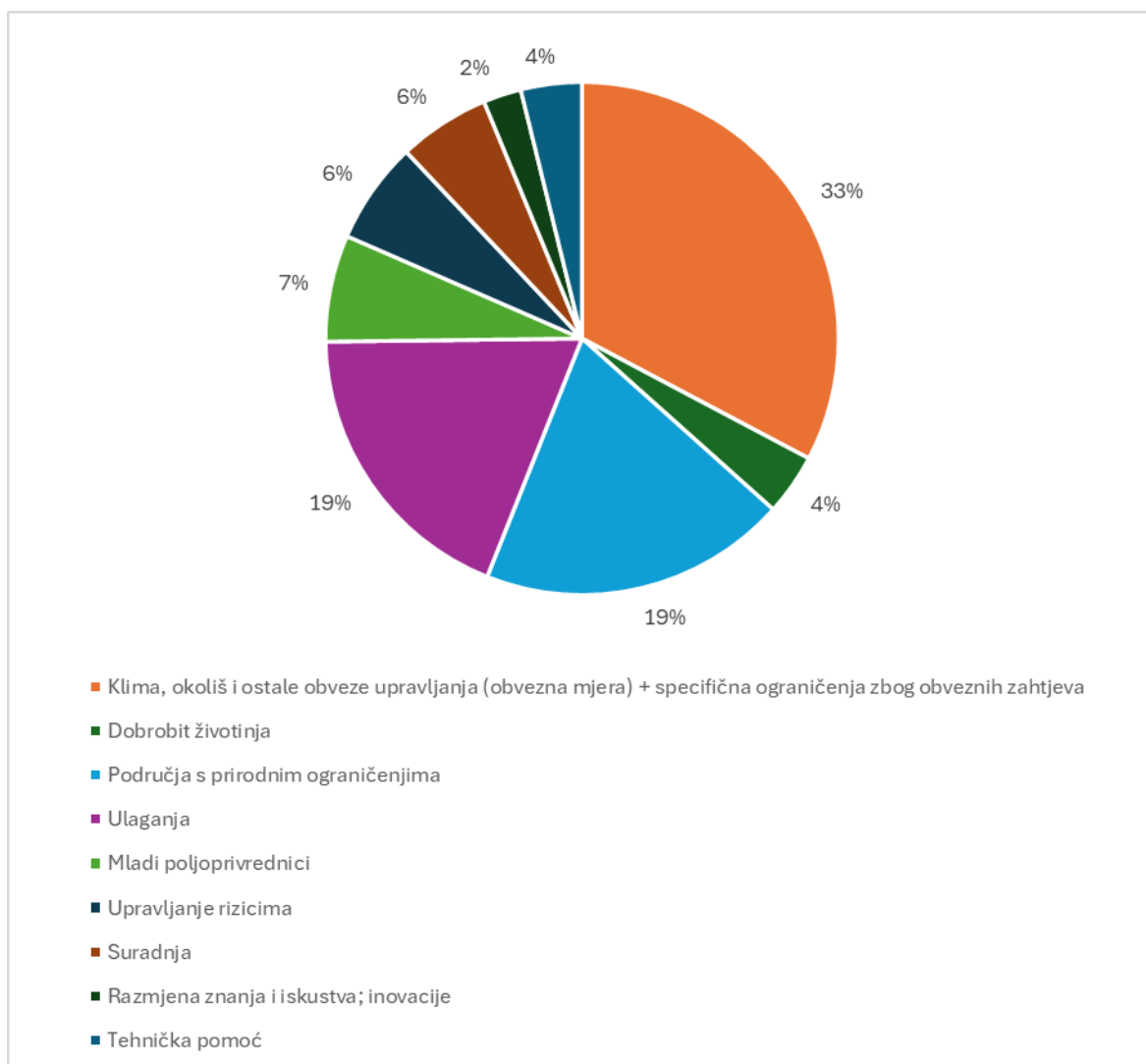
Primarni cilj hrvatskog plana je dati prioritet poboljšanju životnih uvjeta stoke. To se postiže poticanjem poljoprivrednika da poboljšaju dobrobit životinja davanjem financijske naknade za sve nastale dodatne troškove. Dodatno, hrvatski plan ima za cilj osnažiti inicijative za obuku i savjetovanje koje su dostupne poljoprivrednicima, čime im se nudi sveobuhvatna podrška. Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske osnovat će koordinacijsko tijelo za jačanje suradnje i poticanje odnosa između poljoprivrednika, savjetodavaca i istraživača. Hrvatski poljoprivrednici imat će priliku odabrati savjetodavnu podršku koja je najučinkovitija u skladu s njihovim specifičnim zahtjevima (Strateški plan RH, 2022.).

Grafikon 1. Financijska konstrukcija ZPP, Izravna plaćanja

Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/files/Nacionalni-Strateski-plan-ZPP-a.pdf>

Grafikon 2. Financijska konstrukcija ZPP, Ruralni razvoj

Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/files/Nacionalni-Strateski-plan-ZPP-a.pdf>

3.1. Mjere za mlade poljoprivrednike u ZPP-u

Postojanje "problema mladih poljoprivrednika" priznaje i znanstvena zajednica i kreatori politika u Europi. Proizlazi iz raširenog priznanja niske stope generacijske obnove u poljoprivrednom sektoru, što se posebice ističe u upravljanju poljoprivrednim zemljištima diljem EU. Unatoč ovom priznanju, problem i dalje postoji. Mladi poljoprivrednici nailaze na poteškoće i prepreke kada pokušavaju uspostaviti i ojačati svoje poljoprivredne poslove (Eistrup i sur., 2019). Međutim, Europska unija poduzela je korake za rješavanje ovih izazova kroz provedbu posebnih politika, s posebnim fokusom na potporu razvoju gospodarstva za mlade poljoprivrednike. Naime, reformom Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) od 2007. do 2013. godine uvedene su mjere prvenstveno usmjerene na pružanje pomoći mladim poljoprivrednicima pri

osnivanju poduzeća. Reforma ZPP-a za razdoblje od 2014. do 2020. bila je usmjerena na isplate mladim poljoprivrednicima, u okviru prvog stupa i potpore za novoosnovana poduzeća za mlade poljoprivrednike u drugom stupu (Eistrup i sur., 2019. prema Zagata i sur., 2018).

Jež Rogelj i sur. (2019) priznaju da su mladi prepoznati kao ključni resurs za razvoj modernog i konkurentnog poljoprivrednog sektora. Naime, Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske stavlja veliki naglasak na mlade poljoprivrednike, izvore financiranja, ekološka pitanja i tržišne probleme, no nije se govorilo o potrebi za pojednostavljenjem procesa prijave ili pružanjem učinkovitije platforme za pristup informacijama i obuku o pisanju planova i projekata, koje su ključne komponente procesa prijave.

Karas (2020) u svom istraživanju ističe da je oko 25% sudionika podnijelo zahtjeve za EU fondove ili nacionalne fondove, bez obzira na prirodu natječaja. Veći postotak ispitanika naveo je da to nikada nije učinio. Razlozi neprijavljivanja bili su različiti, od nedostatka točnih informacija i zamršenih procesa prijave do pretjerane papirologije, pa čak i neznanja o postojanju natječaja. Ukupni javni rashodi za potporu mladim poljoprivrednicima predviđaju se na oko 2,6 milijardi eura za plaćanja mladih poljoprivrednika i 6,9 milijardi eura za potporu mladim poljoprivrednicima u okviru drugog stupa. Očekivalo se da će ukupno 176.000 mladih poljoprivrednika dobiti financijsku pomoć kroz ZPP od 2014. do 2020. godine, prvenstveno kroz namjenske potpore za novoosnovana poduzeća. (Eistrup i sur., 2019. prema Zagata i sur., 2018.).

Pokušavajući uspostaviti i održati svoje poljoprivredno poslovanje, mladi poljoprivrednici susreli su se s brojnim izazovima, kako unutar Hrvatske, tako i u drugim zemljama EU-a. Te su prepreke često uključivale visoke troškove povezane s osnivanjem novih poduzeća, složenost u uspostavi poljoprivrednih gospodarstava i ograničenja u pristupu zemljištu i kreditima (Eistrup i sur., 2019)

3.2. Mjere i politike za mlade poljoprivrednike u Hrvatskoj

Brojni su resursi i programi pomoći dostupni mladim poljoprivrednicima. Mlađa generacija poljoprivrednika ima pristup širokom spektru mjera i sustava potpore. U razdoblju od 2014. do 2020. godine, kao i u prijelaznom razdoblju 2021. i 2022. godine, pojedinci su imali priliku tražiti financijsku pomoć kroz različite mjere. Prva u nizu potpora je mjera 6. „Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja“, podmjera 6.1 „Potpora za mlade poljoprivrednike“, tip operacije 6.1.1. koja je bila usmjerena na korisnike do 41 godine starosti s odgovarajućim kompetencijama, te su bili po prvi puta nositelji poljoprivrednih gospodarstava u maksimalnom trajanju do dvije godine prije prijave na natječaj. Ekonomska veličina od 8.000 do 49.999 EUR jedan je od uvjeta za sudjelovanje u ovom programu. Potpora uključuje financijske troškove proširenja poslovanja, infrastrukture te poboljšanje kvalitete rada putem mehanizacije, a iznos ove potpore je bio 50.000 EUR. Prema podacima provedena su četiri natječaja na kojima je podneseno ukupno 3.146 zahtjeva, a odobreno je 1.788 potpora za mlade poljoprivrednike. Odobreni iznos potpore dosegao je 83.170.590,79 EUR, a bitno je naglasiti da su ove potpore uspješno raspodijeljene. Plaćanja navedena u Ugovoru o financiranju bila su podijeljena u tri rate unutar tri godine od potpisivanja ugovora (Ruralni razvoj, 2022)

Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju nadležna je za operativno izvršenje sredstava u Republici Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama članicama Europske unije. Kako bi se olakšala distribucija, obrada i praćenje izravnih plaćanja poljoprivrednicima, APPRR je uspostavio Integrirani administrativni i kontrolni sustav IAKS prema posebnim kriterijima.

„Svrha izravnih potpora je osigurati dugotrajnu održivost aktivnih poljoprivrednika koji obavljaju poljoprivrednu djelatnost. Dodjeljuju se za proizvodnju, uzgoj ili sadnju poljoprivrednih proizvoda, za uzgoj ili držanje stoke, kao i za održavanje poljoprivredne površine u stanju pogodnom za pašu ili uzgoj“ (APPRR, 2022)

U Zajedničkoj poljoprivrednoj politici (ZPP) za razdoblje od 2014. – 2020. godine bila su zadržana i jače povezana oba stupa, što je omogućilo integriraniji i cjelovitiji pristup potporama. Kroz prvi stup bili su jasno definirani kriteriji i uvjeti. Države članice EU imaju odgovornost pružiti financijsku pomoć mladim poljoprivrednicima kako bi promicale generacijsku obnovu u sektoru poljoprivrede.

Politika ruralnog razvoja u EU, koja potpada pod drugi stup Zajedničke poljoprivredne politike, osmišljena je za rješavanje ekonomskih, ekoloških i društvenih pitanja u ruralnim područjima. Kroz drugi stup ZPP-a politika ruralnog razvoja u EU kreirana je kroz potpore ruralnim područjima za potrebe gospodarskih, okolišnih i socijalnih problema. Za razliku od prvog stupa, koji je u potpunosti financiran od strane EU, programi u okviru drugog stupa sufinanciraju se iz fondova EU-a, kao i iz regionalnih ili nacionalnih fondova. Kroz drugi stup su isplaćivane investicijske potpore. Na mlade poljoprivrednike je usmjerena Mjera 6 – Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja (APPRR, 2022):

- Podmjera 6.1 Potpora za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima,
- Podmjera 6.2. Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima,
- Podmjera 6.3. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava,
- Podmjera 6.4 Ulaganja u stvaranje i razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti.

Bitno je istaknuti da je među gore navedenim potporama samo podmjera 6.1. bila posebno usmjerena na mlade poljoprivrednike, dok su ostale mjere bile dostupne svima.

Mladi poljoprivrednici ostaju u fokusu poljoprivredne politike u novom programskom razdoblju koje započinje 2023. godine. Podaci pokazuju da broj mladih koji preuzimaju poljoprivredna gospodarstva raste i taj je trend nužno zadržati. Cilj intervencija navedenih u Strateškom planu ZPP-a za 2023.-2027. je zadržati mlade pojedince u ruralnim i poljoprivrednim područjima, uključujući i manja poljoprivredna gospodarstva. Plan predviđa potporu mladim poljoprivrednicima kroz oba stupa poljoprivredne politike, konkretno kroz izravna plaćanja kao dodatnu potporu dohotku te u okviru ruralnih intervencija. Intervencija „Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivrednike“ spada u kategoriju izravnih plaćanja i ima za cilj ostvarivanje sigurnijeg dohotka za

mlade pojedince koji se bave poljoprivredom u prvim godinama od preuzimanja upravljanja poljoprivrednim gospodarstvom. Ova vrsta potpore može se ostvariti najviše za prvih 50 hektara u razdoblju do pet godina. Da bi imao pravo na dodatnu potporu, mladi poljoprivrednik mora ispunjavati posebne uvjete. Prvo, moraju biti mlađi od 40 godina u trenutku podnošenja prvog zahtjeva za potporu. Drugo, da je osnovao poljoprivredno gospodarstvo u razdoblju do maksimalno pet godina prije prvog podnošenja zahtjeva. Na kraju, moraju imati završeno potrebno obrazovanje iz studija poljoprivrede, prehrane ili veterine. „Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivrednike“ ima za cilj aktivno uključivanje mladih pojedinaca u područje poljoprivrede, čime se izravno pridonosi cilju generacijske obnove poljoprivrede.

Za „Dodatnu potporu dohotku za mlade poljoprivrednike“ iz godišnjeg financijskog proračuna za izravna plaćanja izdvojit će se 2% sredstava što iznosi 7,49 milijuna EUR (37,44 milijuna EUR za pet godina). Ova se potpora dodjeljuje na godišnjoj razini, po prihvatljivom hektaru. Procijenjeni iznos po jedinici površine je 85,34 EUR/ha, što uzima u obzir potencijalni obuhvat od 10.000 mladih poljoprivrednika i 87,75 tisuća hektara potporama. Odstupanje od planiranog jediničnog iznosa postavljeno je na 20% s obzirom da je teško predvidjeti broj uključenih mladih poljoprivrednika. Očekivani učinak je procijenjen temeljem podatka o 9.317 poljoprivrednih gospodarstava koji su podnijeli zahtjev za plaćanja u 2021. god. U razdoblju od 2015. do 2020. plaćanje za mlade poljoprivrednike u izravnim plaćanjima koristilo je ukupno 13.424 mladih poljoprivrednika za prvih 50 hektara. Međutim, to je bilo uvjetovano ispunjavanjem uvjeta obveznog obrazovanja ili edukacije iz područja poljoprivrede, prehrambene tehnologije ili veterine. U 2019. godini programom plaćanja za mlade poljoprivrednike bila je obuhvaćena značajna površina od 138.079 hektara (Program ruralnog razvoja, 2022)

U sklopu inicijativa usmjerenih na promicanje ruralnog razvoja, nudi se financijska pomoć za uspostavu mladih poljoprivrednika. Europska unija u tu svrhu izdvaja značajan iznos od 65.000.000 milijuna eura. Ta će se sredstva koristiti za potporu ulaganjima u poljoprivredna poduzeća u vlasništvu mladih poljoprivrednika. Primatelj pomoći u ovoj inicijativi je poljoprivrednik koji će imati izravnu ulogu u postizanju specifičnog cilja revitalizacije poljoprivrede i generacijske obnove u poljoprivredi kako bi se ojačala njihova konkurentnost. Ukupno pružena potpora iznosi 75.000 eura po podnosiocu zahtjeva. Razina pomoći koja se pruža korisniku može doseći najviše 100% prihvatljivih troškova. Predloženo financiranje ima za cilj podržati 1.035 mladih poljoprivrednika (Program ruralnog razvoja, 2022).

Osim toga, poljoprivrednicima su dostupni i financijski instrumenti. Oni se odnose na niže kamatne stope, produljena razdoblja čekanja i otplate te ukidanje naknada za obradu zahtjeva. Cilj financijskih instrumenata je stvaranje nove gospodarske djelatnosti u poljoprivrednom sektoru. Financijski instrumenti olakšavaju gospodarske aktivnosti u poljoprivrednom sektoru. Zajmovi i krediti bit će dostupni za kupnju poljoprivrednog zemljišta mladim poljoprivrednicima, bez ograničenja udjela cijene zemljišta u odnosu na ukupne opravdane troškove. Maksimalna jamstvena stopa za mlade poljoprivrednike planira se postaviti na 80%, dok će za ostale poljoprivrednike iznositi do 70% (Program ruralnog razvoja, 2022).

Očekuje se da će poljoprivredni sektor doživjeti poboljšane rezultate kroz generacijsku obnovu. To je zbog činjenice da mladi poljoprivrednici u prosjeku posjeduju veću tehničku učinkovitost, vještiji su u prihvaćanju tehnološkog napretka i spremno se prilagođavaju izazovima povezanim s promjenama u proizvodnim metodama, novim praksama i dinamikom tržišta. Mlađa generacija u tom pogledu ima presudnu ulogu. Mladi poljoprivrednici, kao korisnici intervencije, pokazuju povećani entuzijazam za profesionalni razvoj i uključivanje najnovijih informacija i napretka kako bi se zajamčio dosljedan tok prihoda (Program ruralnog razvoja, 2022).

Osim navedenih, mladi poljoprivrednici prihvatljivi su korisnici u sklopu intervencije „Potpora za ulaganja u primarnu poljoprivrednu proizvodnju“. Predviđa se pojačana potpora i do 80% za intervencije koje provode mladi poljoprivrednici. Ove investicije su posebno usmjerene na primarnu poljoprivrednu proizvodnju s ciljem povećanja ukupne kvalitete poljoprivrednih gospodarstava, uključujući zaštitu okoliša i prilagodbu klimatskim promjenama (Program ruralnog razvoja, 2022).

Fokus intervencije „Potpora za ulaganja u preradu poljoprivrednih proizvoda“ su također mladi poljoprivrednici. Korisnici ove intervencije dobit će višu razinu potpore za svoja ulaganja, a financiranje će dosezati i do 80%. Ovim pojačanim intenzitetom potpora omogućit će se stvaranje dodane vrijednosti za primarne poljoprivredne proizvode, od čega će koristiti imati i primarni poljoprivredni proizvođači i oni koji se bave isključivo preradom poljoprivrednih proizvoda (Program ruralnog razvoja, 2022).

3.3. Tip operacije 6.1.1. – Potpora mladim poljoprivrednicima

Kao što je već navedeno ranije, mladi poljoprivrednici imaju ključnu ulogu u Programu ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020. Opće je poznato da su mladi pojedinci sastavni dio ovog programa sa jednom od 16 mjera koje obuhvaća taj Program i to sa Mjerom 6. „Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja“. U okviru je sadržana podmjera 6.1 "Potpora za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima", te dalje tip operacije 6.1.1. "Potpora mladim poljoprivrednicima". Predmet analize koja slijedi je broj mladih poljoprivrednika koji su se prijavili na tip operacije 6.1.1. "Potpora mladim poljoprivrednicima", također analiza obuhvaća strukturu broja ugovorenih i isplaćenih sredstava u usporedbi s ostalim županijama na području Hrvatske.

Primarni cilj ove potpore je pomoć mladim poljoprivrednicima koji žele postati nositelji poljoprivrednih gospodarstava. Kako bi dobili potporu moraju se prijaviti na određeni natječaj, svi natječajni su objavljeni na stranicama Programa ruralnog razvoja. Upravo zbog toga, morali su se prijaviti na jedan od četiri dostupna natječaja koji će biti opisani u nastavku.

Glavno pitanje koje se postavlja je korisnost postojećih natječaja na koji se prijavljuju mladi poljoprivrednici te donose li pozitivna ili negativna iskustva iz pogleda mladih poljoprivrednika na području Sisačko-moslavačke županije?

3.3.1. Prvi natječaj

Prvi natječaj za provedbu tipa operacije 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“ je objavljen 05. listopada 2015. godine. Prijave su započele istog datuma, trajale su do 23. prosinca 2015. godine. Tijekom tog razdoblja prijavljeni su morali ispuniti određene obveze koje su obuhvaćale ispunjavanje i dostavljanje Zahtjeva za potporu u AGRONET. Dodatna objašnjenja za sudionike ovog natječaja mogu se pronaći u Pravilniku (NN 42/2015), a postupak podnošenja Zahtjeva putem AGRONET-a u *Vodiču za korisnike potpore iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj*. Natječaj je bio otvoren za mlade poljoprivrednike u dobi od 18 do 40 godina koji su trebali priložiti poslovni plan poljoprivrednog gospodarstva ekonomske veličine od 8.000 do 49.999 eura. Važno je napomenuti da je poslovni plan uključivao predložene aktivnosti usmjerene na ostvarivanje definiranih ciljeva. Ukupna javna potpora dodijeljena za ovaj natječaj nije navedena. Sredstva javne potpore iznosila su 10.000.000 EUR u kunskoj protuvrijednosti (Program ruralnog razvoja, 2015).

3.3.2. Drugi natječaj

Drugi natječaj vezan uz provedbu tipa operacije 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“ objavljen je 21. prosinca 2016. godine, istog datuma su krenule i prijave na natječaj, a prijave su zaključane sa 24. veljače 2017. godine. Drugi natječaj skoro pa se u svom sastavu i ne razlikuje od prvog natječaja osim u iznosu sredstava javne potpore koja su iznosila 75.368.000,00 HRK. Kasnije su se dvjema izmjenama sredstva javne potpore značajno povećala. U prvoj izmjeni ona su iznosila 131.517.160,00 HRK, a u drugoj izmjeni 136.152.000,00 HRK. Slično kao i u prvom natječaju, osobe koje ispunjavaju uvjete za natječaj, zahtjeve su podnosile elektroničkim putem preko AGRONET-a. Postupak podnošenja ovih zahtjeva objašnjen je u *Vodiču za korisnike potpora iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj*. Konkretni koraci za podnošenje Zahtjeva za potporu navedeni su u Pravilniku (NN 42/2015) koji je korišten u prvom natječaju, a ostao je nepromijenjen za provedbu drugog natječaja (Program ruralnog razvoja, 2016).

3.3.3. Treći natječaj

Treći natječaj tipa operacije 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“ objavljen je 11. travnja 2018. godine. Početak prijave na natječaj bio je 25. travnja 2018. godine, a prijave su zatvorene 13. lipnja 2018. godine. Ukupan iznos raspoloživih sredstava javne potpore na ovom natječaju iznosi 17.598.646,20 EUR (132.597.000,00 HRK).

Nakon donošenja trećeg natječaja provedene su izmjene. Prvobitna izmjena trećeg natječaja odnosila se na izmjenu dijela koji se odnosi na tekst poljoprivrednog gospodarstva obrta i dijelovi koji su se odnosili na „Posebne uvjete Ugovora o financiranju i Općih uvjeta Ugovora o financiranju“. Ove izmjene su izvršene zbog toga što su nakon objave natječaja utvrđene razne greške u pisanju koje su naknadno ispravljene. Također, izmjenom se i promijenio iznos raspoloživih sredstava koji se povećao na 39.471.023,30 EUR (297.394.425,00 HRK). Treći natječaj je po svojoj

formi gotovo identična prvom i drugom natječaju. No, od njih se razlikuje po prethodno navedenoj razini potpore. Dodatno, razlika između trećeg natječaja od prvog i drugog je u iznosu javne potpore koji se dodjeljuje svakom pojedinom korisniku. Stoga su trećem natječaju bila dostupna dva različita iznosa potpore. Prvi iznos bio je 49.372,89 EUR (372.000,00 HRK) i odnosio se na korisnike kojima je poljoprivreda primarna djelatnost i koji će biti obveznici socijalnih doprinosa. Drugi iznos bio je 148.800,00 kuna i odnosio se na korisnike kojima poljoprivreda nije osnovna djelatnost i koji neće biti obveznici socijalnih doprinosa po osnovi poljoprivredne djelatnosti. Kao odgovor na to, donesen je novi Pravilnik (NN 21/2018) koji jasno definira i pojašnjava te iznose potpore (Program ruralnog razvoja, 2018).

3.3.4. Četvrti natječaj

Četvrti natječaj tipa operacije 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“ objavljen je 12. rujna 2021., prijave su započele 03. prosinca 2021. godine, a završile su 31. siječnja 2022. godine. Raspoloživa sredstva u ovom natječaju iznosila su 20.248.644,50 EUR (152.563.412,00 HRK). Unutar ovog natječaja postojale su dvije izmjene. Prva izmjena odnosila se na izmjenu definicije prihvatljivih korisnika i sada glasi: *„Mladi poljoprivrednici stariji od 18 i mlađi od 40 godina (dan prije navršavanja 41 godine starosti) na dan podnošenja zahtjeva za potporu koji posjeduju odgovarajuća stručna znanja i vještine za obavljanje poljoprivredne djelatnosti, najkasnije kod podnošenja konačnog zahtjeva za isplatu, ali ne kasnije od 30 mjeseci od dana sklapanja Ugovora o financiranju“*. Druga izmjena se odnosila na promjenu roka za podnošenje Zahtjeva za potporu i dostavu Potvrde o podnošenju zahtjeva za potporu. Početak prijava prvobitno bio je od 15. studenog 2021. godine do 28. prosinca 2021. godine, no kasnije je reguliran prema početno navedenim datumima. U ostalim dijelovima natječaj je ostao nepromijenjen te je po drugim formama gotovo identičan kao i prva tri natječaja (Ruralni razvoj, 2021).

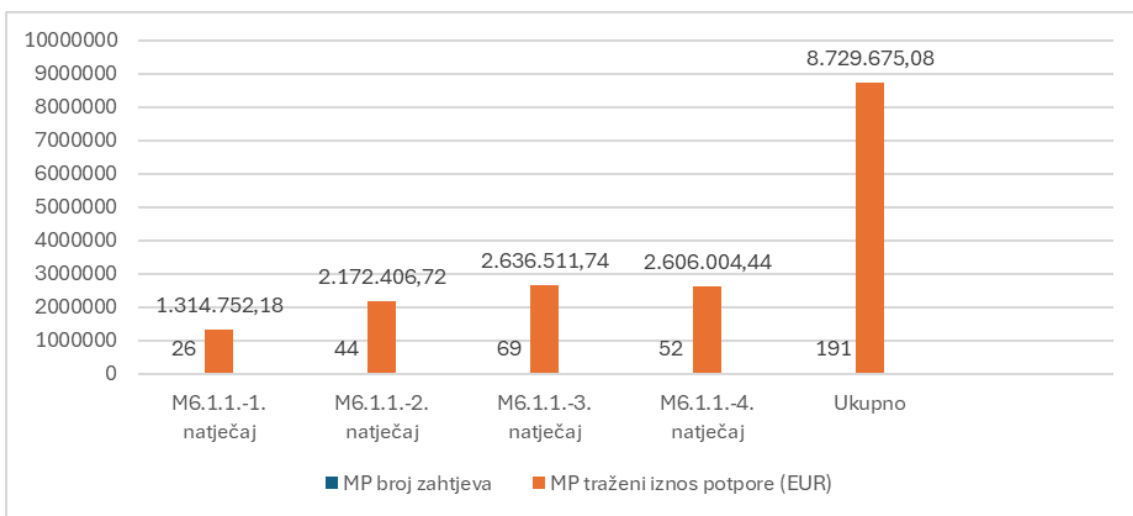
3.4. Analiza dosadašnjih prijava na tip operacije 6.1.1. – Potpora mladim poljoprivrednicima

U prethodnom poglavlju prikazana su osnovna obilježja četiri natječaja tipa operacije 6.1.1, posebno usmjerenih na pružanje potpore mladim poljoprivrednicima. Iz navedenih podataka može se zaključiti da su mladi poljoprivrednici u dobi od 18 do 40 godina glavni fokus ovih natječaja. Bitno je napomenuti kako korisnici tipa operacije 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“ mogu podnijeti jedan zahtjev za potporu tijekom jednog natječaja, kao i ostvariti jednom potporu u programskom razdoblju. Iznos potpore po jednom korisniku bio je 50.000 EUR. Nadalje, ambiciozni poljoprivrednici imaju priliku potražiti pomoć. Tim saznanjima i prethodnim upoznavanjem s literaturom, provedenim natječajima i pravilnicima u nastavku slijedi analiza samih rezultata natječaja. Analizom rezultata natječaja i zbrojem ukupnog iznosa potpore za sva četiri provedena natječaja u Sisačko-moslavačkoj županiji te u svim županijama u RH, dobit će se i predodžba o iskorištenosti predviđenih sredstava tipa operacije 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“.

3.4.1. Uspješnost prijavljivanja mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije u odnosu na mlade poljoprivrednike u drugim županijama

U ovom poglavlju nalaze se tablice (grafikon 3. i grafikon 4.) koje pokazuju uspješnost prijavljivanja mladih poljoprivrednika (MP) Sisačko-moslavačke županije na sva četiri natječaja 6.1.1. u odnosu na mlade poljoprivrednike u drugim županijama Republike Hrvatske.

Grafikon 3. Uspješnost prijavljivanja mladih poljoprivrednika na natječaj 6.1.1. u Sisačko-moslavačkoj županiji

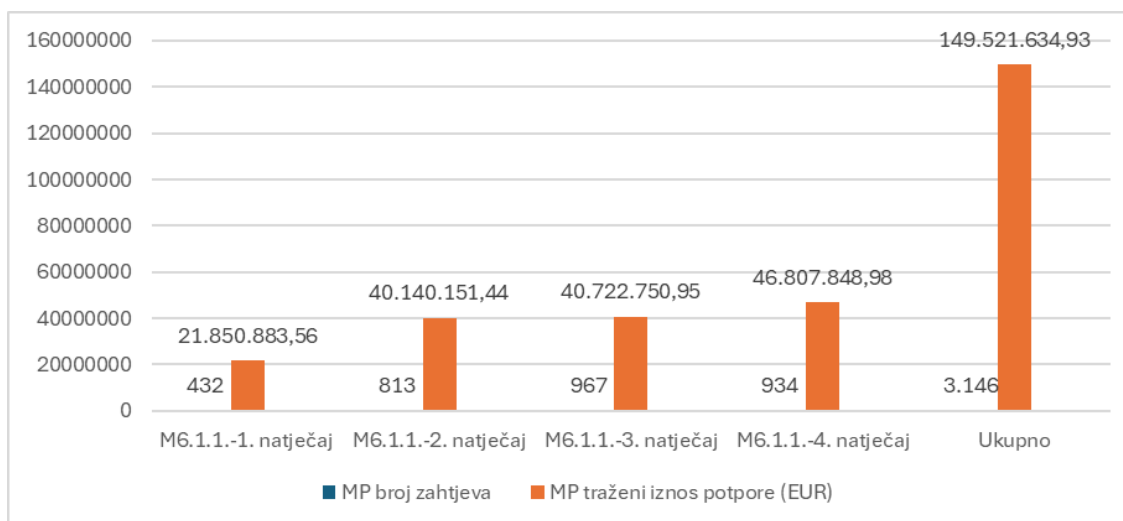

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

U grafikonu 3. prikazani su podaci o broju prijavljenih mladih poljoprivrednika na sva četiri natječaja 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“. Može se zaključiti da je u prvom natječaju bilo je najmanje podnesenih zahtjeva kao i najniži iznos potpore (1.314.752,18 EUR) što možemo pripisati i tome da je to bio prvi natječaj za mlade ikada proveden od strane Programa ruralnog razvoja kao i tome da su mladi bili puno manje informirani nego danas. Također, u provedenim intervjuima sa četiri mlada poljoprivrednika na području SMŽ-a može se zaključiti kako niti jedan mladi poljoprivrednik nije išao na prvi otvoreni natječaj, a razlog tome je strah te manjak znanja što ti natječaji donose njima te koje su njihove obveze prema tome. Vodeći se time javlja se znatno manji broj podnesenih zahtjeva za prvi natječaj u odnosu na sljedeća tri provedena natječaja. Drugi provedeni natječaj ostvario je 44 podnesena zahtjeva što je za 18 više nego u prvom ali također iznos tražene potpore je znatno veći, skoro 50% više nego u prvom. Može se vidjeti kako raste broj podnesenih zahtjeva u drugom i trećem natječaju. Treći natječaj ostvario je najveći broj podnesenih zahtjeva, kako u Sisačko-moslavačkoj županiji (69) tako i u ostalim županijama RH (967), a pretpostavlja se da je razlog tome najveća informiranost mladih do sada. Sve potrebne informacije su se proširile prema mladima kao i sama informacija o postojanju

natječaja. Na prva dva natječaja bio je manji broj zainteresiranih poljoprivrednika najvećim razlogom zbog nedovoljno informacijama o provedbi samog natječaja. Što se tiče zadnjeg provedenog natječaja, on bilježi pad broja zahtjeva, a jedan od razloga je što se većina mladih prijavila na treći natječaj kao i to što oni koji nisu prošli na prva tri natječaja odustaju se prijaviti na četvrti od straha da opet neće ostvariti prolaz.

Grafikon 4. Uspješnost prijavljivanja mladih poljoprivrednika na natječaj 6.1.1. u svim županijama RH

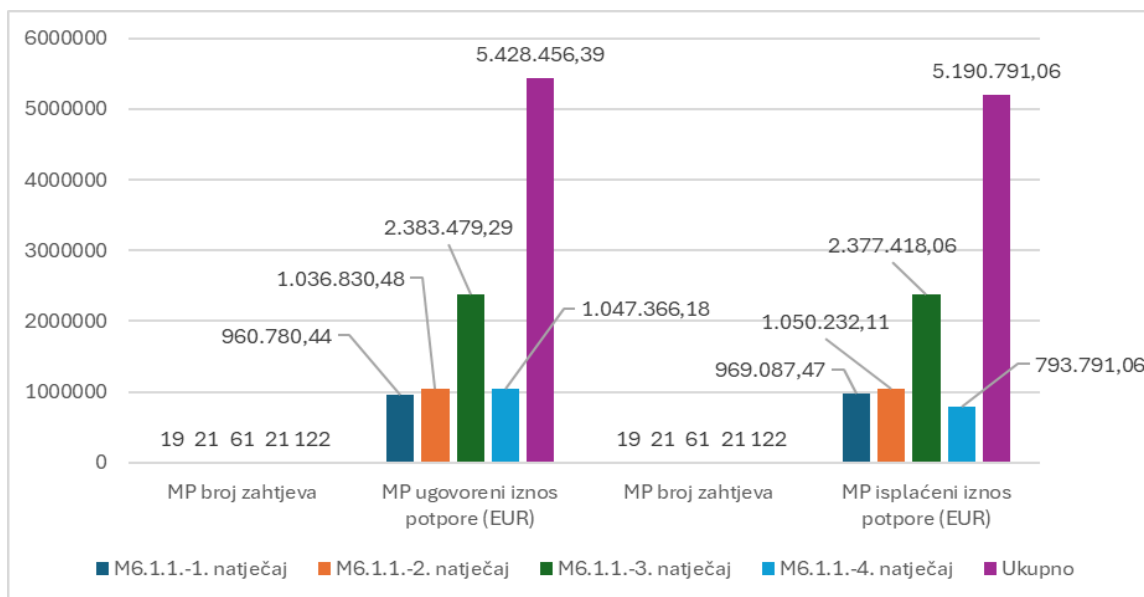
Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Grafikon 4. prikazuje broj predanih zahtjeva za potporu 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“ u svim županijama RH. Tu se može zaključiti kako je broj prijavljenih korisnika kako u Sisačko-moslavačkoj županiji tako i u svim županijama RH najveći tijekom trećeg natječaja, no iznos potpore najveći je u četvrtom natječaju te iznosi 46.807.848,98 EUR. Također, broj predanih zahtjeva i dalje je najmanji u prvom natječaju kako u SMŽ tako i u ostalim županijama. Razlog tome je isti u svim županijama, a to je nedovoljna informiranost mladih poljoprivrednika u cijeloj Hrvatskoj kao i strah od prijave na mjere Programa ruralnog razvoja. U četvrtom natječaju dolazi do pada broja predanih zahtjeva za 33 zahtjeva u odnosu na treći natječaj. I u drugim županijama Republike Hrvatske skoro je ista slika podnesenih prijava i visine tražene potpore kao i na području Sisačko-moslavačke županije. Može se zaključiti kako se iznos potpore udvostručio u zadnja tri natječaja u odnosu na prvi, kao i broj predanih zahtjeva.

3.4.2. Ugovoreni i isplaćeni iznos potpore mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije u odnosu na mlade poljoprivrednike u drugim županijama

Vrlo je bitno istaknuti broj uspješno prijavljenih i isplaćenih potpora na već spomenuti natječaj. Broj predanih zahtjeva ne znači nužno da su svi poljoprivrednici koji su se prijavili na natječaj, također i prošli. Zbog određenih uvjeta koji svaki natječaj obuhvaća, određeni broj korisnika koji se prijavi na neku od mjera Programa ruralnog razvoja ne uspije zadovoljiti sve uvjete te na poslijetku bude odbijen. Zbog određenih kriterija nisu ni svi mladi koji su se prijavili na jedan od natječaja za Potporu mladim poljoprivrednicima i prošli. Ugovoreni i isplaćeni iznos potpore predstavlja točan broj mladih poljoprivrednika koji su prošli na natječaju 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“ te u nastavku slijedi analiza ugovorenih i isplaćenih potpora na području SMŽ, kao i na području svih županija RH.

Grafikon 5. Uspješnost ugovorenih i isplaćenih zahtjeva mladih poljoprivrednika na natječaju 6.1.1. u Sisačko-moslavačkoj županiji

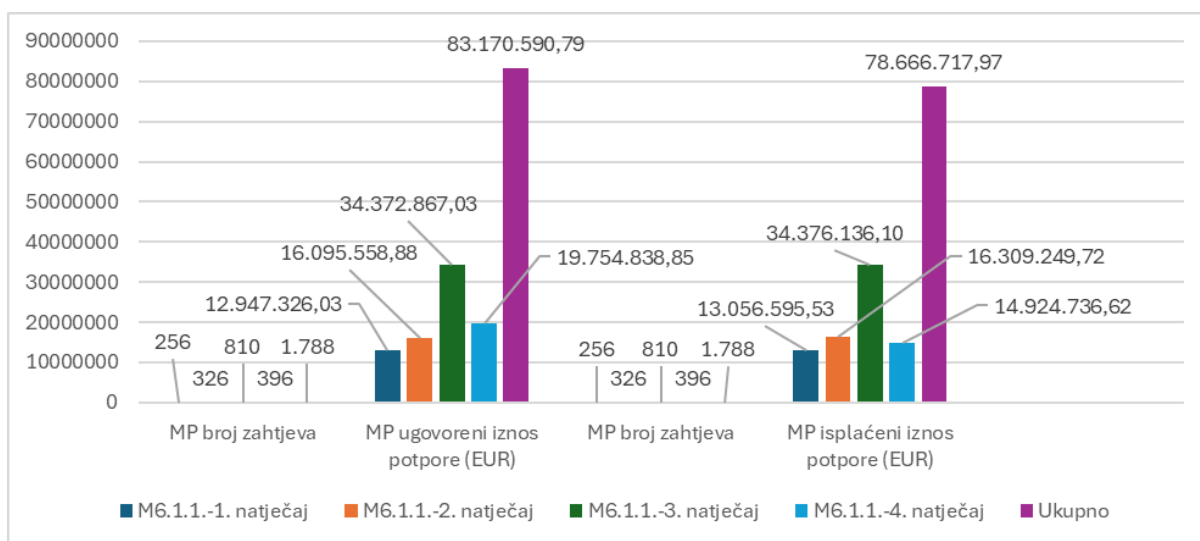
Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Grafikon 5. prikazuje broj ugovorenih i isplaćenih potpora kroz sva četiri natječaja. Može se vidjeti kako je najveći broj ugovorene potpore bio na trećem natječaju, a tome pridonosi i najveći broj prijava koji je bio na istom tom natječaju. Također, najviši ugovoreni iznos bio je na trećem natječaju te je on bio znatno veći nego na ostalim natječajima. Iznos najveće ugovorene potpore bio je 2.383.479,29 EUR što je za više od 50% veći nego u ostalim provedenim natječajima. Što se tiče drugog i trećeg natječaja može se zaključiti kako je bio isti broj ugovorenih potpora, te približno jednak iznos ugovorene potpore. Najmanje ugovorenih potpora bilo je na prvom natječaju, no s obzirom na broj zahtjeva podnesenih na prvom natječaju (26) i uzimajući u obzir premalu informiranost, veliki broj mladih je ostvarilo potporu u odnosu da broj predanih

zahtjeva. Također, vidljivo je kako je broj ugovorenih zahtjeva jednak broju i onih isplaćenih. Što se tiče iznosa potpore između one ugovorene i isplaćene, primjetne su određene novčane razlike. Najveća razlika bila je tijekom zadnjeg provedenog natječaja te ona iznosi 253.575,12 EUR. Razlog tome je što zadnji natječaj nije isplaćen u cijelosti. Korisnici su dužni unutar tri godine od dana potpisivanja ugovora ispuniti sve zahtjeve kako bi dobili u potpunosti isplaćena sredstva od strane Programa. S obzirom da su prijave na natječaj završene u siječnju 2022. godine, očekuje se da će iznos potpore u krajnosti biti isplaćen sredinom 2025. godine.

Promatrajući broj predanih zahtjeva za natječaj (Grafikon 3.) vidljive su velike oscilacije u broju prijavljenih mladih poljoprivrednika na Mjeru 6.1.1. te onih koji su tu potporu i ostvarili. Najveća razlika između broja prijavljenih i broja ostvarenih potpora bila je na drugom i četvrtom natječaju. Predani zahtjevi praćeni su iznosom potpore pa je tako i ugovoreni/isplaćeni iznos potpore bio manji, od početnog traženog iznosa potpore. Kao što je već gore navedeno, razlog opadanja broja ugovorenih i isplaćenih zahtjeva je broj mladih poljoprivrednika koji nisu prošli na natječaju zbog određenih kriterija i obveza koje nisu zadovoljavali. Korisnici koji nisu prošli na nekim od natječaja mogli su sudjelovati na sljedećem otvorenom natječaju i zadovoljiti uvjete sljedećeg natječaja te ostvariti prolaznost na istom.

Grafikon 6. Uspješnost ugovorenih i isplaćenih zahtjeva mladih poljoprivrednika na natječaju 6.1.1. u svim županijama RH

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Iz grafikona 6. može se vidjeti uspješnost ugovorenih i isplaćenih zahtjeva za potporu na području svih županija Republike Hrvatske. Ukupan broj ugovorenih potpora na području svih županija je 1.788 što predstavlja pozitivan učinak Programa ruralnog razvoja te donosi nadu da bi velik broj mladih poljoprivrednika mogao ostati na ruralnim područjima. Ukupan iznos ugovorene potpore na svim županijama je 83.170.590,79 što predstavlja velik izdatak RH i Europske Unije za poticanje mladih u poljoprivrednom sektoru. Može se vidjeti kako postoji razlika između broja predanih zahtjeva i broja

ugovorenih te isplaćenih zahtjeva, kako u Sisačko-moslavačkoj županiji, tako i u svim županijama. Razlog je isti za sve županije RH te postoji nada kako će se na sljedećem dostupnom natječaju prijaviti još veći broj mladih poljoprivrednika te da će približno isti broj prijavljenih i ostvariti potporu. Dakako, na području svih županija postoji znatna razlika između traženog iznosa potpore te onog ugovorenog i isplaćenog na četvrtom natječaju. Kao što je već gore navedeno, posljednji natječaj još nije u potpunosti isplaćen te se EU kao i Republika Hrvatska nada kako će svi korisnici u što kraćem roku ispuniti svoje obveze i ostvariti potpuni iznos potpore kako se ne bi preklapala prethodna Zajednička poljoprivredna politika sa novim programskim razdobljem koji je započeo 2023. godine.

Isto tako bitno je napomenuti kako su se u trećem natječaju mladi poljoprivrednici prijavljivali za dva iznosa potpore te upravo zbog promjene sustava financiranja postoji vjerojatnost da se na treći natječaj prijavilo i prošlo najviše mladih poljoprivrednika. Najveći broj prijavljenih mladih poljoprivrednika zasigurno je pokazatelj kako je s vremenom sve više mladih poljoprivrednika zainteresirano za prijavu na natječaje, odnosno kako su mladi poljoprivrednici shvatili prednosti i potencijale natječaja te postoji nada kako će se takav trend nastaviti. No, odgovor na pitanje je li j zadovoljstvo provedenim natječajima doista takvo, djelomično se nudi na temelju rezultata ovog istraživanja.

4. Rezultati istraživanja

U ovom dijelu rada prikazuju se rezultati i rasprava istraživanja, što podrazumijeva kontekstualizaciju dobivenih rezultata i njihovu usporedbu. Provedena su četiri dubinska intervjua s mladim poljoprivrednicima koji žive na području Sisačko-moslavačke županije. Sugovornici su birani prema kriteriju zanimanja (poljoprivredno zanimanje – nositelji OPG-a), dobi (18-40 godina) i tipa naselja (ruralno). Također, sugovornici uključuju dva muška nositelja OPG-a te dvije ženske nositeljice. Muški sugovornici imali su visoku stručnu spremu, a jedan od njih je magistar poljoprivrede sa završenim doktoratom, dok je drugi magistar ekonomije. Ženske ispitanice su bile sa srednjom stručnom spremom veterinarskog i ekonomskog smjera.

4.1. Gestrateški položaj i prostor Banije

Smještena na rubu Panonske nizine, Banija je područje koje je omeđeno tokovima rijeka Save, Kupe, Une i Gline. Krajolik regije sastoji se od brežuljaka, sa Zrinskom Gorom smještenom u južnom dijelu i Savskom ravnicom koja se proteže prema sjeveru i sjeveroistoku. Značajan dio područja prekriven je bujnim šumama. Primarna urbana središta u ovoj regiji uključuju Sisak, Petrinju, Glinu, Dvor, Hrvatsku Kostajnicu, Hrvatsku Dubicu i Sunju. Ova naselja razlikuju se u smislu urbanog razvoja, ali dijele zajedničku nit bogatog kulturnog i povijesnog značaja. Od antičkih gradova poput Siska do pomno isplaniranih vojnih naselja (Petrinje i Gline), svako od ovih urbanih središta ima svoju jedinstvenu kulturno-povijesnu baštinu. Gradovi su smješteni na pretežno ravničarskom reljefu te uz rijeke. U posljednja tri desetljeća ti su gradovi doživjeli pad broja stanovnika. Ruralna naselja u dolinskom području prate tokove prometnica. Nasuprot tome, u brdskom području seoska naselja sastoje se od raštrkanih zaselaka bez strukturiranog rasporeda građevina. Mnoga sela u ovom području nemaju bitne socijalne i komunalne infrastrukture te su nažalost bez potencijala demografskog napretka. Povijesno-geografski gledano, Banija je bila europski periferijski prostor na granici s Osmanskim carstvom, služila je kao ključno pogranično područje, gdje je mreža tvrđava strateški uspostavljena kao posljednja linija obrane od Osmanlija. Ovo je područje uključeno u militarizirano područje Hrvatske vojne krajine, koja je imala značajnu ulogu u oblikovanju identiteta regije kroz povijest. S vremenom dolazi do razvoja ovog ugroženog područja zahvaljujući potpori centralne vlade, što doprinosi i njen povoljan položaj koji karakterizira plovnost rijeke Save do Siska i prisutnost željezničke mreže kojom je povezana za Srednjom Europom. Na snažan rast industrijskog sektora u drugoj polovici 19. stoljeća i tijekom 20. stoljeća snažno su utjecale bliske veze regije sa srednjom Europom, međutim taj je napredak zaustavljen Domovinskim ratom i posljedičnom promjenom društveno-ekonomskog sustava tijekom 1990-ih. Od tada je na djelu deindustrijalizacija koja je uzela maha, što je dovelo do štetnih ishoda za regiju i njezine stanovnike zbog nedostatka nove gospodarske perspektive (Ančić i sur. 2021).

Prometni položaj Banije određen je nekoliko ključnih cestovnih poveznica, među kojima su pravac Zagreb - Sisak (koji uključuje djelomično izgrađenu autocestu A11), pravac Karlovac - Sisak - Popovača (A1 i A3), te razne lokalne veze između urbanih središta. Primarna željeznička veza vodi od Zagreba do Siska, s poveznicama prema Posavskoj pruzi u Novskoj i Unskoj pruzi u Bosni i Hercegovini. Međutim, lokalna

željeznička pruga Sisak Caprag – Petrinja – Karlovac više nije u funkciji te je ukinuta od Petrinje do Karlovca. Vrijedno je napomenuti da Sisak ima povijesni značaj kao riječna luka na rijeci Savi. Rijeka Sava ima međunarodni plovni put i nekada je bila istaknuta hrvatska riječna luka. Međutim, njezino se značenje s vremenom smanjivalo zbog nedovoljnog ulaganja u plovni put Save i zastarjele lučke infrastrukture. Uz to, uspon luka na Dunavu (Vukovar) i Dravi (Osijek) pridonio je njegovu propadanju. Naime, na području Banije nalaze se vitalni energetske sustavi, uključujući termoelektranu Sisak koja je značajan proizvođač električne energije u tom dijelu Hrvatske. Preko prijenosnih sustava povezana je sa zagrebačkom regijom i elektroenergetskim sustavom Bosne i Hercegovine. Terminal za skladištenje plina u Sisku magistralnim je plinovodom povezan s terminalima u Omišlju, Slavanskom Brodu, Zagrebu i Goli na granici s Mađarskom (Ančić i sur. 2021).

Razorne posljedice Domovinskog rata rezultirale su značajnim materijalnim gubicima. Područje se do danas nije u potpunosti oporavilo od migracija stanovništva, napuštanja gradskih i ruralnih naselja te opadanja, a u nekim slučajevima i potpunog zastoja privrednih aktivnosti. Pristup poslijeratnom oporavku u ovoj ratom razorenoj regiji razlikuje se od oporavka u drugim pogođenim područjima. Izostala je puna revitalizacija zajednica i prostora, postojao je istovremeni proces deindustrijalizacije, što je rezultiralo štetnim učincima i na ekonomsku vitalnost i na dobrobit lokalnog stanovništva. Nedostatak ulaganja i razvojnih inicijativa u ovoj regiji ubrzao je stopu iseljavanja. Kao posljedica toga, prazni i napušteni objekti sve su prisutniji, infrastruktura se neadekvatno održava, poljoprivredne površine se napuštaju, gospodarske aktivnosti su slabe, a broj ranjivih i marginaliziranih skupina je u porastu. Stope nezaposlenosti i siromaštva također eskaliraju (Ančić i sur. 2021).

4.2. Demografska, socijalna i gospodarska kretanja na području Banovine

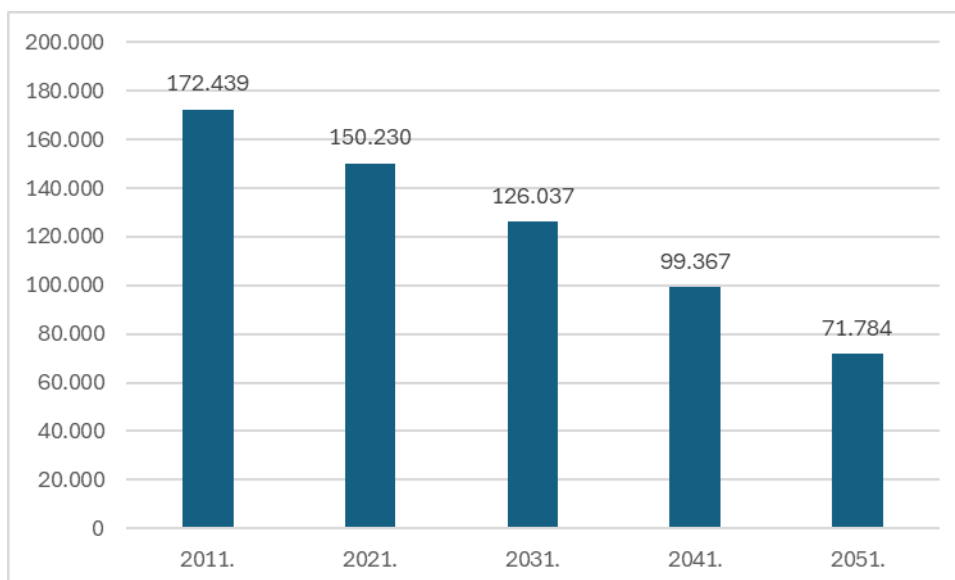
Područje Sisačko-moslavačke županije, koje obuhvaća područje Banije, iskusilo je nepovoljne demografske, socijalne i gospodarske prilike. Ti su se uvjeti dodatno pogoršali tijekom godina ratnih razaranja. Nažalost, u posljednja dva desetljeća nije došlo do poboljšanja u tim trendovima. Unatoč provođenju brojnih državnih mjera pravne i institucionalne potpore gradovima i općinama SMŽ-a nakon rata, gospodarski pad se nastavio, pa čak i intenzivirao. Iako je uvršteno 12 od 19 općina i gradova SMŽ u područja posebne državne skrbi, i 17 od 19 u potpomognuta područja, može se ustvrditi da su se napori i inicijative koje je poduzeo javni sektor pokazali neučinkovitima u postizanju željenih rezultata (Ančić i sur. 2021).

4.2.1. Demografska i socijalna kretanja

Prema izračunima Državnog zavoda za statistiku, SMŽ je u razdoblju od 2009. do 2019. godine doživjela pad broja stanovnika od preko 30.000 stanovnika, što čini oko 18 posto stanovnika. Vrijedno je napomenuti da ovu informaciju treba nadopuniti činjenicom da je najveći grad u županiji, Sisak, doživio gubitak od oko 6.000 stanovnika. Tijekom proteklog desetljeća, određene lokalne samouprave su svjedočile smanjenju stanovništva za gotovo 50%. Demografske projekcije provedene prije

potresa u prosincu 2020. ističu zabrinjavajući trend pada stanovništva u SMŽ što prikazuje grafikon 7. Projekcije ukazuju da će do 2041. godine doći do pada broja na 99.367 stanovnika te da će se trend pada broja stanovnika i dalje nastaviti. Do 2051. godine očekuje se iznimno nizak broj stanovnika na području SMŽ, a on predstavlja brojku od 71.784 stanovnika. Uspoređujući broj stanovnika 2021. godine i buduće 2051. godine zamjetan je pad broja stanovnika za više od 100.000 na području SMŽ. Takva situacija govori o prijeko potrebnim inicijativama Hrvatske i EU da se demografska slika područja Sisačko-moslavačke županije popravi kako bi u budućnosti mogli govoriti o oporavku ovog područja i intenzivnijem naseljavanju mlade populacije te iskorištavanju svih pozitivnih strana ruralnog područja ovih prostora. Kombinacija iseljavanja i prirodne depopulacije pridonijela je ionako rijetkoj naseljenosti županije s 38,6 stanovnika po četvornom kilometru. Kako su još naveli Aničić i sur. (2021) polazište u promišljanju obnove Banije njezini su prirodni i ljudski resursi. Obnova i revitalizacija može se promatrati u kontekstu održivosti s naglaskom na ekološku poljoprivredu, obnovljive izvore energije i demografsku obnovu.

Grafikon 7. Projekcije kretanja stanovništva u SMŽ do 2051. godine

Izvor: Hrvatska gospodarska komora

4.2.2. Gospodarska kretanja Banije

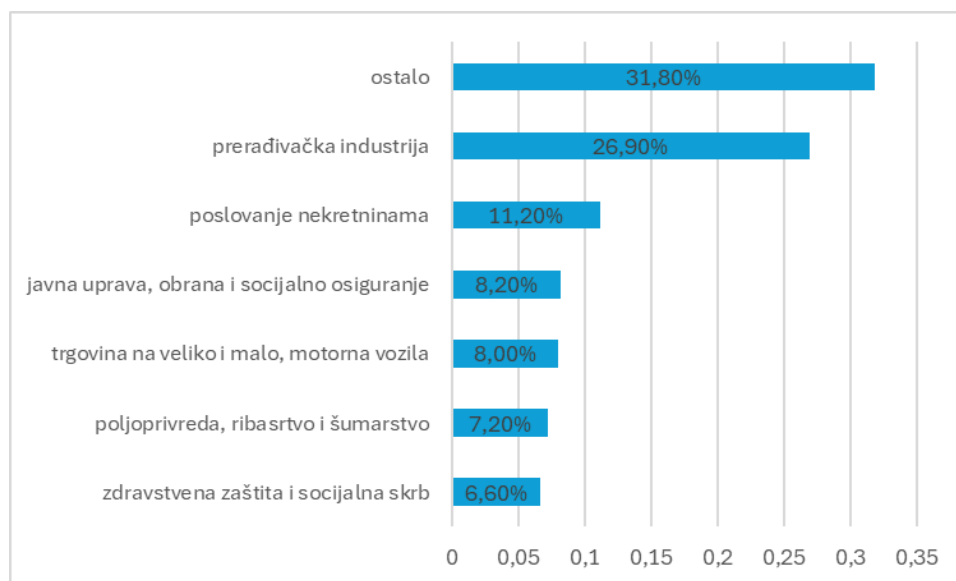
Stanje banijskog gospodarstva te socijalna slika su jako loši. Tekuće pitanje visoke nezaposlenosti ne predstavlja samo ekonomske izazove, već utječe i na demografski trend. Stopa nezaposlenosti mladih pojedinaca i mlađeg segmenta radne snage predstavlja značajan problem, pri čemu gotovo svi gradovi i općine imaju dvoznamenkaste brojke, a u nekim slučajevima i blizu 40 posto. Manje razvijena područja Republike Hrvatske bila su nepovoljno pogođena posljednjom gospodarskom

krizom, što je rezultiralo čimbenicima koji su pridonijeli iseljavanju i brzom depopulaciji. Dodatno upozorenje stiglo je u kontekstu krize uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19 i nizom snažnih potresa tijekom 2020. Ključno je istaknuti da je aktualna kriza ne samo pogoršala postojeće negativne socijalne, demografske i gospodarske trendove, već je i otkrila neučinkovitost prethodnih politika. Vlada općenito mišljenje kako je važno je uspostaviti intervencije javnog sektora koje mogu na ova negativna kretanja odgovoriti u kratkom roku. Također, bitno je da svi ključni sudionici u procesu razvoja, uključujući političke strukture i poduzetnike, doprinesu oblikovanju ove dugoročne vizije. Da bi to postalo stvarnost, nužan je potpuni odmak od dosadašnjih politika jer jedino će tako hrvatsko gospodarstvo i društvo moći aktivno sudjelovati u obnovi i oživljavanju Banije. Ne provedu li se potrebne intervencije, Banija će, zajedno s drugim sličnim područjima u Hrvatskoj, biti suočena s neminovnim izumiranjem.

U pogledu ekonomske oznake SMŽ spada u ekonomski slabije hrvatske županije. Prema DZS-u (2021.) zauzima osmo mjesto po BDP-u i 16. mjesto po BDP-u po glavi stanovnika. Uz to, u ukupnom BDP-u Hrvatske doprinosi sa samo 2,56 posto. Prema indeksu razvijenosti koji županije svrstava u četiri skupine, SMŽ je jedna od šest najmanje razvijenih hrvatskih županija svrstanih u I. skupinu. Prosječan položaj SMŽ u odnosu na ostale županije i njegove udjele u državnoj gospodarskoj statistici može se utvrditi uvidom u mjesečne neto plaće, stope nezaposlenosti, razine zaposlenosti te razinu vanjskotrgovinske razmjene i izravnih stranih ulaganja, izvijestio je DZS u 2018. i 2019. godini. SMŽ je u 2019. godini imala nepoželjnu prednost s najvišom stopom nezaposlenosti od 19,9 posto, čime je prestigla sve ostale županije. Zabrinjavajuća procjena nakon potresa otkriva da otprilike 5.000 ljudi na Baniji ne ostvaruje nikakav dohodak.

Prema podacima HGK iz 2020. godine, SMŽ je prepoznata kao županija koja prednjači u proizvodnji i izvozu te se sastoji od preko 2.000 aktivnih tvrtki i isto toliko obrta. Glavna je gospodarska djelatnost prerađivačka industrija (Grafikon 8). SMŽ, nekoć visoko industrijalizirana županija u Hrvatskoj, doživjela je pad u svom industrijskom sektoru. Unatoč naporima da se ulaže u poduzetničku infrastrukturu i postojeću tradicionalnu industriju, županija nije doživjela značajniji razvoj posljednjih godina (Ančić i sur. 2021).

Grafikon 8. Najvažnije gospodarske grane u SMŽ (2017.)

Izvor: Državni zavod za statistiku

4.3. Rezultati primarnog istraživanja - studije slučaja

Provedena su četiri dubinska intervjua s mladim poljoprivrednicima s područja Sisačko-moslavačke županije. Sugovornici su uključivali dva muška poljoprivrednika i dvije ženske poljoprivrednice. Svi sugovornici spadaju u kategoriju mladih poljoprivrednika, što znači da su u intervju mogle sudjelovati sve osobe starije od 18 godina te mlađe od 40 godina. Od ukupno 10 kontaktiranih poljoprivrednika uspješno su obavljena četiri intervjua. Pitanja su podijeljena u četiri sadržajne kategorije: (1) uvodna pitanja, (2) zadovoljstvo mladih poljoprivrednika životom na selu, (3) iskustvo rada u poljoprivredi te (4) planovi za budućnost. Uvodna pitanja obuhvaćaju općenite informacije o sugovorniku kao što je njihova dob, spol, godište, mjesto stanovanja i osnovna obilježja poslovanja. Zadovoljstvo životom na selu uključuje pitanja o prednosti i nedostacima života na ruralnom području te svakodnevne prepreke s kojima se suočavaju mladi poljoprivrednici koje utječu na njihovo zadovoljstvo životom u ruralnim područjima. Iskustvo rada vezano je za prijave poljoprivrednika na mjere Programa ruralnog razvoja te učinkovitost mjera u poslovanju mladih poljoprivrednika. Na kraju su ispitani njihovi planovi za budućnost i smjer daljnjeg razvoja njihovog gospodarstva.

Kada je riječ o zadovoljstvu životom na selu svi sugovornici izrazili su zadovoljstvo neovisno o dobi i spolu. Prednosti koje ističu odnose se na miran i prirodan okoliš, život u skladu s prirodom, rad na otvorenom i na svježem zraku, manje stresa u usporedbi s gradom, vlastitu organizaciju radnog vremena, pristup zdravoj hrani te privatnost.

Međutim, neki su istaknuli značajne nedostatke poput loše infrastrukture, nedostatka osnovnih usluga poput struje, vode, vrtića, škola i medicinske pomoći. Nedostatci se uglavnom odnose na nedostatak infrastrukture, što uključuje loše povezivanje sa

urbanim centrima, nedostatak osnovnih usluga i institucija te slab pristup tržištima. Također, problem je starenje populacije i nedostatak mlade radne snage.

U ruralnim područjima prevladava staro stanovništvo, dok je mlada populacija rijetka i većinom se ne bavi poljoprivredom. Unutarnje **migracije** dovele su do smanjenja broja mladih u selima, što je dodatno otežalo održivost poljoprivrednih gospodarstava. Svi sugovornici suglasni su da migracije nisu pridonijele razvoju seoskih područja. Umjesto toga, migracije su dovele do stalnog odljeva mladih iz sela u gradove ili inozemstvo, što je rezultiralo propadanjem poljoprivredne proizvodnje i smanjenjem radne snage.

Mišljenja o **promjenama u obrascima prehrane** su podijeljena. Neki sugovornici nisu primijetili značajne promjene u prehrambenim navikama koje bi utjecale na njihovu proizvodnju, dok drugi tvrde da su ljudi sve više zainteresirani za porijeklo hrane i preferiraju ekološki uzgojene proizvode. Vegetarijanska i veganska prehrana te manja konzumacija životinjskih proteina nisu u velikoj mjeri utjecale na njihove poljoprivredne prakse.

Slobodno vrijeme varira ovisno o sezoni. Tijekom sezonskih poslova, kao što su sjetva, košnja, žetva i janjenje, slobodno vrijeme je ograničeno. Međutim, zimi, kada su poljoprivredne aktivnosti smanjene, sugovornici imaju više slobodnog vremena koje ponekad koriste za nepoljoprivredne djelatnosti poput šumarstva. Svi sugovornici smatraju da **automatizacija i robotizacija** imaju pozitivan utjecaj na poljoprivredu jer smanjuju potrebu za radnom snagom, smanjuju ručni rad i povećavaju učinkovitost. Međutim, istaknuli su da je automatizacija često skupa i nedostupna mnogim proizvođačima. Sugovornici nisu primijetili značajne promjene u potražnji za njihovim proizvodima zbog proizvodnje novih sorti u poljoprivredi. Njihovi proizvodi, kao što su govedina i janjad, i dalje imaju stabilnu potražnju.

Također se svi slažu se da su **klimatske promjene** postale veći problem u poljoprivrednoj proizvodnji. Klimatske promjene uzrokuju štete na usjevima, uključujući suše, pojave mraza, tuče i poplave, što smanjuje prinose i povećava rizike u poljoprivredi. COVID-19 kriza i ratovi, posebice u Ukrajini, utjecali su na poljoprivrednu proizvodnju. Ograničeni pristup inputima i rast cijena sirovina doveli su do povećanja troškova proizvodnje. Rat u Ukrajini je, međutim, povećao cijene ogrjevnog drveta, što je donijelo neke ekonomske prednosti za one koji se bave tom djelatnošću.

Svi ispitanici suočavaju se s problemima u dostupnosti radne snage i tržištem. Muški ispitanici su otvoreni prema ideji uvoza radne snage, iako nemaju iskustva s time, dok ženska ispitanica izražava skepticizam zbog specifičnosti posla s konjima. Zadovoljstvo životom na selu također se razlikuje, pri čemu ženska ispitanica cijeni mogućnosti koje pruža život na selu, ali priznaje nedostatak aktivnosti za mlade.

4.3.1. Ispitanik 1

Ispitanik 1 je mladi poljoprivrednik s područja Sisačko-moslavačke županije, točnije iz općine Dvor koje se nalazi na samom jugu Banovine koji obuhvaća južni dio Zrinske gore te leži na lijevoj obali rijeke Une. Ispitanik je muškog spola i ima 38 godina što ga uključuje u kategoriju mladog poljoprivrednika. Zanimljivo je napomenuti kako se ističe

od drugih ispitanika kao magistar poljoprivrede sa završenim doktorskim studijem. Kod prvog ispitanika ističe se veliko znanje o poljoprivredi te na svom gospodarstvu živi i radi sa svojim ocem te bratom koji mu pomažu u njegovim svakodnevnim poljoprivrednim poslovima. Nositelj je OPG-a pet godina, a naslijedio je gospodarstvo od oca. Na ulazak u poljoprivredni sektor potaknula ga je želja da se bavi strukom za koju se obrazovao kao i želja za preradom poljoprivrednih proizvoda, kao i mjere Programa ruralnog razvoja. Gospodarstvo se bavi uzgojem goveda, ovčarstvom i posljednje tri godine proizvodnjom ogrjevnog drveta.

Ispitanik ističe kako je zadovoljan životom na selu jer mu to pruža neke prednosti u odnosu na život u gradu, a te prednosti odnose se na vlastitu organizaciju radnog vremena, manje stresa, rad na otvorenom te pristup svježem zraku i zdravoj hrani. Stanovništvo na tom području pretežno je staro te su unutarne migracije dodatno potaknule iseljavanje mladih iz ruralnih područja u urbana područja s ciljem lakšeg pronalaska posla i borbe za vlastitu egzistenciju. Kao mladi poljoprivrednik ističe kako njegova proizvodnja iziskuje svakodnevni angažman te da ima slobodno vrijeme samo kada mu to poljoprivreda dopusti. Za razliku od drugih ispitanika, koji svoje slobodno vrijeme najčešće koriste za vrijeme zime kada nije sezona posla, ovaj ispitanik je zimsko vrijeme iskoristio za pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti na svom gospodarstvu kako bi višak slobodnog vremena korisno iskoristio. Kao negativnu stranu života na selu ističe sve učestalije klimatske promjene za koje smatra da su postale veliki problem za poljoprivrednu proizvodnju u Hrvatskoj. Kao i drugi poljoprivrednici, ispitanik se susreo sa velikim štetama na svojim usjevima uzrokovanim mrazevima, sušom, tučom koji su počeli uvjetovati uspješnost poslovanja na njegovom gospodarstvu. Na samo poslovanje gospodarstva utječe i seoska infrastruktura za koju ističe da je veoma loša, velika je udaljenost poljoprivrednika od tržišta te samim time gube jedan dio kupaca. Također, mladi se odlučuju na odlazak u urbana središta zbog nedostatka vrtića, škola, bolnica te svakodnevnog socijalnog života. Ono što je donijelo gotovo svim poljoprivrednicima velike gubitke, ispitaniku je donijelo i nešto pozitivno. Naime, nedavna COVID-19 kriza te aktualni rat u Ukrajini doveo je do porasta cijena ogrijevanog drveta. Razlog tome je što je Ukrajina bila veliki izvoznik ogrjevnog drveta te zbog rata došlo je do blokade izvoza energije iz tog područja te su se cijene naglo povećale. S obzirom da se ovo gospodarstvo bavi i proizvodnjom drveta, to je imalo pozitivan učinak na rezultate poslovanja.

Ispitanik ističe kako su poslovna iskustva, međutim, nepovoljna zbog nedostatka radne snage uzrokovane migracijama, odnosno iseljavanjem stanovništva iz ruralnih područja. Uz to ističe udaljenost tržišta, lošu infrastrukturu te neorganiziranost proizvođača.

„Što se tiče tržišta i cijena poljoprivrednih proizvoda, tržište nam je prilično udaljeno, infrastruktura je loša, cijene formiraju poljoprivredni prerađivači, a ne poljoprivredni proizvođači zato što su proizvođači prilično neorganizirani.“

Gospodarstvo je aktivno sudjelovalo u nekoliko mjera Programa ruralnog razvoja, poput Mjera 6.2.1 „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti“, 8.6.1 „Modernizacija tehnologija, strojeva, alata i opreme u pridobivanju drva i šumsko uzgojnim radovima“ i 4.1.1. „Rekonstruiranje, modernizacija i povećanje

konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava“ koje su pomogle u diversifikaciji i modernizaciji gospodarstva. Korištenje ovih mjera omogućilo je povećanje proizvodnje i efikasnosti. Napoljoprivredne proizvode OPG prodaje lokalnim kupcima te najveći dio izvoze u Italiju, što pokazuje tržišnu prilagodljivost i potencijal za međunarodnu konkurentnost.

„Prodajemo ih lokalnom stanovništvu Sisačko-moslavačke županije posebice na području općine Dvor, a veliki dio izvozimo u Italiju.“

Kao negativna iskustva s prijavama na mjere ističe kompliciranu i sporu administraciju, te veliku potrebu za vlastitim sredstvima, što može obeshrabriti poljoprivrednike. Potreba OPG-a za prijavom na mjere proizlazi iz želje za razvojem gospodarstva, što nije moguće ostvariti samo vlastitim sredstvima ili bankovnim kreditima. Navodi kako banke ne izdaju lako kredite poljoprivrednicima zbog toga što je poljoprivreda visoko rizična grana proizvodnje te banka nema sigurnost da li će poljoprivrednik uspjeti vratiti sva sredstva zbog mogućih vanjskih negativnih utjecaja koji se ne mogu kontrolirati. Mladi poljoprivrednik ističe da su mjere Programa ruralnog razvoja definitivno doprinijele razvoju njegovog gospodarstva povećanjem dohotka, diversifikacijom proizvodnje i boljom iskorištenošću resursa te da u budućnosti planira daljnje prijave, posebno na mjere koje povećavaju dodanu vrijednost poljoprivrednim proizvodima. Smatra kako su mjere ključne za razvoj OPG-ova zbog nedostatka vlastitih sredstava i otežanog pristupa kreditima. Mladi poljoprivrednici imaju dobar pristup informacijama, što olakšava prijavu na različite mjere. Također ističe kako mjere djelomično utječu na odluku mladih za ulazak u poljoprivredu, no potrebni su dodatni faktori za dugoročni ostanak.

„... to naravno nije ključno, to je samo jedan segment ali to nije dovoljno. Ući će, ali pitanje je koliko će ostati u poljoprivredi zato što su i brojni drugi faktori neophodni da bi oni dugoročno opstali i ostali u poljoprivredi.“

Ispitanik 1 smatra kako mjere Programa ruralnog razvoja mogu povećati konkurentnost Hrvatske poljoprivrede, ali samo u maloj mjeri jer tvrdi da hrvatski proizvođači jako nisko kotiraju sa svojim proizvodima na europskom tržištu, a razlog tome navodi neriješene zemljišne odnose, male parcele, visoke varijabilne troškove. To se može povezati s već ranijim istraživanjima provedenim na ruralnim područjima gdje se kao glavni problem poljoprivrednika ističu neriješeni zemljišni odnosi, male i raštrkane parcele.

Kao mladi poljoprivrednik zadovoljan je mogućnostima zahvaljujući obrazovanju i naslijeđenim resursima, no prepoznaje probleme drugih mladih poljoprivrednika bez takvih prednosti.

„Zadovoljan s njima zato što zahvaljujući obrazovanju iz područja poljoprivrede i zahvaljujući naslijeđenim resursima imam priliku razvijati OPG i ostati raditi dalje u poljoprivredi, što nije slučaj s brojnim drugim OPG-ovima koji pokreću mladi poljoprivrednici na našem području, koji ili ne nasljeđuju OPG koji je

razvijen u dovoljnoj mjeri da može opstati na tržištu ili kreću od nule te nemaju dovoljno sredstava da dugoročno postanu konkurentniji i opstanu na tržištu.“

Ono što ističe kao očekivane rezultate mjera su: povećanje broja poljoprivrednih gospodarstava, ostanak mladih u poljoprivredi, modernizacija proizvodnje i razvoj samoodržive proizvodnje. Da bi se to postiglo, smatra kako su potrebne dodatne mjere poput smanjenja poreznih stopa, reforme mirovinskog sustava i olakšanog pristupa financiranju za mlade poljoprivrednike. Naposljetku stavlja naglasak na to kako bi se Europska unija i Republika Hrvatska mogle još više angažirati u pogledu mladih poljoprivrednika, ono što je najbitnije je lakši pristup financiranjima i kreditima te reforme mirovinskog sustava.

U budućnosti, ispitanik se planira nastaviti baviti poljoprivredom uz daljnja prijavljivanja na mjere Programa ruralnog razvoja, a naglasak stavlja na preradu poljoprivrednih proizvoda kako bi maksimalno povećao dodatnu vrijednost njihove poljoprivredne proizvodnje. U narednih pet godina planira proširiti svoje gospodarstvo u smjeru prerade kamilice i proizvodnje kozmetičkih proizvoda od iste. S time će sudjelovati i na mjerama za nepoljoprivredne djelatnosti.

Smatra kako postoji puno potencijala u poljoprivredi te da svaki mladi poljoprivrednik može i treba pronaći svoj motiv za ulazak u poljoprivredni sektor. Ističe kako bih svim mladima sa željom bavljenja poljoprivredom dao uvid u svoje poslovanje i gospodarstvo kako bi stekli osnovno znanje i iskustvo koje bi mogli primijeniti u vlastitoj proizvodnji. Kao glavnu preporuku savjetuje mladima da ne prate tradicionalne obrasce proizvodnje već da se fokusiraju na nove trendove u proizvodnji kako bi se mogli istaknuti sa svojim proizvodima.

„...da ne prate tradicionalne obrasce proizvodnje, da se educiraju, da prate nove trendove u proizvodnji, modernizaciju, digitalizaciju i to primjene na svoju proizvodnju. I budu spremni na stalno usavršavanje, učenje i prilagođavanje tržištu.“

4.3.2. Ispitanik 2

Ispitanik 2, također je mladi poljoprivrednik sa područja Sisačko-moslavačke županije, općine Dvor. Ispitanik je muškog spola te dobi od 27 godina. Kao i prethodni ispitanik ističe se sa završenom visokom stručnom spremom, točnije magistar je ekonomije. Nositelj je OPG-a devet godina, također je naslijedio gospodarstvo od oca. Motivacija za ulazak u poljoprivredni sektor bila je želja za opuštenijim i zdravijim načinom života, financijski razlozi i nastavak obiteljske tradicije. Gospodarstvo se primarno bavi stočarskom proizvodnjom janjećeg mesa i ratarstvom za potrebe stoke, a ima i ekološku proizvodnju aronije.

Zadovoljstvo životom ističe kao pozitivno, najviše zbog toga što živi u skladu sa prirodom, izvan grada, stresa te užurbanog načina života. Kao glavnu negativnu stranu

ističe nedostatak infrastrukture potrebne za život, jer u nekim mjestima, kako ističe, nema struje niti vode potrebne za svakodnevni život. Također ističe nedostatak institucija poput vrtića, škole, medicinske i hitne pomoći. Povezanost s drugim gradovima je relativno dobra zbog blizine željezničkog prijevoza, no sve ostalo ističe kao veoma loše. Smatra kako je to glavni razlog iseljavanja mladih, čak i onih koji imaju financijska sredstva za pokretanje vlastitog poslovanja, no biraju odlazak u grad zbog izrazito loše infrastrukture. Ističe kako je iseljavanje mladih i obrazovanih ljudi iz ruralni područja dovelo do zaostajanja tih krajeva te da mladi odlaze u gradove u potrazi za boljim i pristupačnijim životom. Zaključuje kako u se u proteklih nekoliko godina svjedoči drugačijem trendu, odnosno mladi sve više dolaze u seoska područja zbog odmora i bijega od grada. No, i dalje nisu zainteresirani za život u takvim područjima, već samo kao to koriste u obliku odmora.

Ističe kako ima dovoljno slobodnog vremena uz sve obveze koje mu poljoprivreda pruža. Svoje slobodno vrijeme iskorištava u zimskom razdoblju, kada mu nije sezona radova. Objašnjava kako mu sezona počinje u kasno proljeće te traje do kraja ljeta. Prije toga traju pripreme za sezonske radove, a to su sezona sjetve, žetve i košnje. Također, kao i prethodni ispitanik tvrdi kako im veliki problem zadaju klimatske promjene koje su postale sve dinamičnije i češće. Kao jedan od velikih problema ističe učestale mrazove, orkanske nalete vjetera i poplave koje je osjetio i na svojim usjevima. Tri godine za redom gospodarstvo je imalo štetu od pojave mraza, a ta šteta uključivala je nedostatak ploda na miješanim nasadima voćnih vrsta. Posljednje godine tuča je pogodila nasade aronije te uzrokovala potpuno uništenje ploda zbog čega je gospodarstvo imalo velike gubitke. Kao i brojni drugi poljoprivrednici, ispitanik je osjetio negativne strane COVID-19 krize te aktualnih ratova koji su mu donijeli porast cijena inputa. Samim time došlo je i do porasta cijena njegovih finalnih proizvoda te posljedično i pada potražnje za proizvodima, jer si kupci više nisu mogli priuštiti isto.

Iskustva u poljoprivredi su raznolika, s čestim variranjima cijena i problemima s državnim agencijama i administracijom. Smatra kako iz godine u godinu cijene variraju te da nema konstante, otkupljivači određuju svoju cijenu koja im odgovara iako ona nekada ne pokriva troškove samih proizvođača. Kao veliki problem ističe nepovjerenje u državne službe poput Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju te Ministarstvo poljoprivrede za koje smatra da bi trebali služiti poljoprivrednicima.

„Velik problem u poljoprivredi bi bio sa državnim agencijama, posebno s Agencijom za plaćanja u poljoprivredi koja bi trebala služiti kao servis poljoprivrednicima isto kao i Ministarstvo poljoprivrede. Oni sa svojom politikom i nametima od raznoraznih pravilnika i administracije, koji se mijenjaju iz godine u godinu, gdje se poljoprivrednik sam ne može osloniti na nešto što je propisano za ovu godinu i planira svoju proizvodnju po tome da će biti isto tako i sljedeće godine.“

Kao problem ističe i kompliciranu administraciju koja veliki problem stvara poljoprivrednicima starije životne dobi koji bivaju kažnjavani od različitih institucija, a da toga nisu ni svjesni. Smatra kako velik dio poljoprivrednika zbog toga odustaje od sustava potpora u poljoprivredi. Ističe kako su mladi općenito dobro informirani sada u odnosu na početak prošlog programskog razdoblja, a sve to zahvaljujući sebi. Mladi

su se informirali sami, putem interneta, tražili su sve dostupne informacije kako bi saznali sve što im je potrebno za prijavu na određeni natječaj.

Intervju sa Ispitanikom 2 pruža bogat uvid u njegovo iskustvo i sudjelovanje u mjerama Programa ruralnog razvoja. Ispitanik je prošao kroz nekoliko faza programa, počevši od Mjera 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“, preko Mjere 6.2.1. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima“, do Mjere 4.1.1. „Rekonstruiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava“. Trenutno je u postupku administrativne kontrole u sklopu nove mjere, odnosno intervencije 73.10. „Potpora za ulaganja u primarnu poljoprivrednu proizvodnju“. Kroz različite mjere, ispitanik je opisao kako su pozitivne strane Programa ruralnog razvoja to što su modernizirali svoje gospodarstvo, investirajući u nove strojeve i poboljšavajući uvjete za stočarstvo.

„Prednosti generalno je ta financijska injekcija koja se dobije od Europske unije i fondova Europske unije kako bi nam pomogli u razvoju našeg daljnjeg poslovanja, da li je to u vidu modernizacije strojeva, priključaka koje posjedujemo, novih traktora ili u vidu izgradnje objekata, nastambi, ulaganja u preradu proizvoda koje imate i slično. Znači to je sigurno najveća prednost da daje nekakvu dodatnu konkurentnost vašem poslovanju na tržištu.“

U intervju se ističu i izazovi s kojima se mladi poljoprivrednik susreće, poput administrativnih procedura te dugih vremenskih razdoblja potrebnih za obradu zahtjeva. Unatoč koristima financiranja od strane Europske unije, ispitanik naglašava frustracije oko administrativnih barijera i dugoročnih obveza. Također, ispitanik raspravlja o važnosti konkurentnosti u poljoprivrednom sektoru te ističe kako su mjere pomogle u modernizaciji i povećanju kvalitete proizvoda. Smatra kako su mjere Programa ruralnog razvoja pomogle da poljoprivrednici istaknu svoj proizvod i unaprijede neku ideju koju nisu mogli bez njih i da ga plasiraju dalje na tržište. Uz sve to, smatra kako mjere Programa ruralnog razvoja nisu dovoljne da utječu na odluku mladih na ulazak u poljoprivredni sektor. Ispitanik tvrdi kako mjere pružaju mladima da ostvare neke poslovne ideje i planove, ali da nisu dovoljne za pokretanje poslovanja te da se zbog toga mladi neće ulaziti u takav rizik. One prvenstveno služe kako bi se unaprijedilo i moderniziralo poslovanje jer sredstva koja se dobiju od strane mjera Programa ruralnog razvoja nisu dostatna za pokretanje cjelokupnog poslovanja.

“Mislim da nitko od mladih i općenito poljoprivrednika neće ući u poljoprivredni sektor isključivo ako bi prošao i ako bi znao da će proći na nekoj mjeri, što je još manja šansa da će ući isključivo zbog toga, zato što ta sredstva koja on dobiva od strane Mjera ruralnog razvoja nisu ni ti približno dovoljno za pokretanje cjelokupnog poslovanja.“

Ono što ističe kao bitno jest kako postoje različiti očekivani rezultati od mjera Programa ruralnog razvoja, a to su povećanje konkurentnosti i napredak poljoprivrednih gospodarstava ali ne samo poljoprivrednih gospodarstava nego i infrastrukture kao bitne komponente ruralnog razvoja. Ona bi uključivala razvoj prometnica, izgradnju vrtića,

škola i zabavnih sadržaja gdje bi se mladi mogli družiti i ispuniti svoje slobodno vrijeme. Ističe kako bi jedinice lokalne samouprave trebale konstantno procjenjivati i potrebe za infrastrukturom koja je mladima potrebna kako bi im omogućili ostanak u ruralnom području.

„...uzalud nekom poljoprivredno gospodarstvo koje je konkurentno koje plasira svoje proizvode i od kojih može živjeti obitelj ako nemaju nikakvu infrastrukturu i ako dijete ne može ići u vrtić jer vrtić ne postoji i mora putovati u školu svaki dan 30 km i slične stvari. Nema zabavnog sadržaja za njih, nema kulturnih ustanova u kojoj mogu ići i kulturno se uzdizati, nemaju adekvatno obrazovanje.“

Kao veliki problem ističe mnogobrojna „namještanja“ natječaja za zakup zemljišta. Smatra kako bi Republika Hrvatska trebala obratiti veću pozornost na taj problem zbog potencijalnih pogodovanja u natjecajima gdje su pojedina poduzeća dobila pravo na korištenje zemljišta, dok su mali poljoprivrednici ostali bez zemlje i mogućnosti daljnjeg razvoja. U takvom problemu se našao i sam, gdje je prije nekoliko godina trebao ostvariti pravo na 50 ha poljoprivrednog zemljišta, ali unatoč prednosti koje je imao u odnosu na druge prijavljene korisnike, odjednom dolazi do poništavanja natječaja i otvaranja novog koji je pogodio poduzeću koje je ranije koristilo to zemljište.

Bez obzira na negativne strane koje nosi poljoprivreda, u budućnosti smatra kako će se nastaviti baviti obiteljskim nasljeđem te kako će unaprijediti svoje poslovanje. Planira daljnje prijavljivanje na mjere Programa ruralnog razvoja koje će u tom trenutku biti potrebne za daljnji razvoj gospodarstva. Smatra kako mlade za ulazak u poljoprivredni sektor treba motivirati država, različitim povlasticama poput smanjenja poreznog opterećenja te uplaćivanja dodatnih doprinosa u mirovinsko osiguranje. Ističe kako se ne smije pokolebati nakon prvog neuspjeha te da se moraju znati izboriti sa svim negativnim stranama ovakvog poslovanja kao dio poslovnog ciklusa. Smatra kako dobra ideja i znanje dovode do zagarantiranog uspjeha.

4.3.3. Ispitanik 3

Ispitanik 3 je mlada poljoprivrednica iz mjesta Hrastelnica, pored Siska, koja se aktivno bavi poljoprivredom sa svojih 25 godina. Završila je srednju stručnu spremu veterinarskog smjera koja joj je donijela mnogo znanja u svom poslovanju. Ispitanica je nositeljica OPG-a četiri godine, naslijedila je gospodarstvo od oca. Njezina motivacija za rad u poljoprivredi dolazi iz želje za životinjama i radom na selu. Gospodarstvo se bavi uzgojem konja i proizvodnjom hrane za njih. Prodaje ždrjebad prekupcima, dok ostale kulture proizvodi za potrebe gospodarstva, s tim da je jedino djetelina u ekološkoj proizvodnji. U svojim svakodnevnim poslovima pomaže joj dečko, dok roditelji nisu uključeni u poslove OPG-a.

Mlada poljoprivrednica ističe kako je zadovoljna životom na selu i svime onime što joj selo pruža. Cijeli život odrastala je u ruralnom području te tvrdi kako svoj kraj ne bi mogla napustiti zbog nikakvih prednosti koje grad pruža. Kao glavne prednosti ističe vlastitu privatnost te prirodu koja ju okružuje, ali bez obzira na pozitivne stvari i ona navodi da postoje negativne strane života na selu. Kao glavni nedostatak navodi odlazak mladih iz ruralnih područja te sve manju pomoć drugih gospodarstava, koja je prije postojala, no danas je takva pojava sve manja. Smatra kako su migracije mladih iz ruralnih područja dovele do opadanja interesa za poljoprivredom te gubitka interesa same države za većim razvojem ruralnih područja. Ističe kako je i ona imala problema sa tučom koja je izazvala veliku štetu te gubitke za njeno gospodarstvo, iako je dobila odštetu od osiguranja, za koju smatra da je nedostatna za štetu koja je izazvana klimatskim promjenama. Kao velike gubitke spominje i posljedice COVID-19 krize zbog koje je došlo do porasta cijene gnojiva kao i cijene žita zbog čega je gospodarstvo bilježilo znatan pad prihoda te ističe kako su jedva uspjeli pokrivati troškove. Kao pozitivnu stranu svog života na ruralnom području ističe infrastrukturu zbog blizine grada Siska, odnosno dobru povezanost i blizinu grada koja joj pruža brzi pristup svim potrebnim ustanovama i institucijama. Smatra kako im grad Sisak pruža i veliki broj radnih mjesta gdje se mladi mogu zaposliti, a da ostanu u blizini svoga doma.

Mlada poljoprivrednica podijelila je svoje iskustvo s Mjerama ruralnog razvoja koji su joj omogućili značajnu financijsku podršku u razvoju njezinog gospodarstva. Kroz intervju, ispitanica je istaknula kako se prijavila na nekoliko mjera, uključujući Mjeru 6.1.1. za mlade poljoprivrednike i Mjeru 5.2.1. za obnovu nakon potresa. Zahvaljujući tim mjerama, dobila je financijska sredstva koja su joj omogućila kupnju opreme poput traktora, drona i kamere za nadzor poljoprivrednih strojeva. Unatoč koristima koje su joj pružile, ispitanica ističe izazove u procesu prijavljivanja, uključujući kompliciranu administraciju i nedostatak vremena za pripremanje potrebne dokumentacije koja je potrebna za prijave na određene mjere. Može se istaknuti kako svi sugovornici imaju isto mišljenje te isti problem prilikom prijave na različite natječaje, što dovodi do toga da mnogi mladi zbog tih izazova odlučuju odustati od natječaja koji bi potencijalno pomogli u razvoju njihovih gospodarstava. Ipak, naglašava da su te mjere značajno doprinijele razvoju njezinog gospodarstva, posebno kroz financijsku podršku koja joj je omogućila nabavku opreme i modernizaciju proizvodnje.

„Prednosti su što dosta mladih ljudi prolazi i to dosta pomaže, ne moraš se sam financirati npr. napredak na svom gospodarstvu, nego ti u tome država pomogne. Nedostatci su puno “papirologije”, što ljudi nemaju toliko vremena trčati za tim.”

Kada je riječ o budućim planovima, ispitanica razmatra prijavu na nove mjere Programa ruralnog razvoja kako bi nastavila širiti svoje gospodarstvo. Smatra da bi takvi programi mogli poboljšati konkurentnost hrvatske poljoprivrede kroz unapređenje kvalitete proizvoda i poticanje mladih na ostanak u ruralnim područjima.

„Mislim da bi se mogla povećati konkurentnost jer imamo dosta obradive zemlje koja je kvalitetna tako da mislim da bi mjere mogle pomoć da ljudi povećaju kvalitetu svojih proizvoda te da bi tako mogli konkurirati.”

Unatoč pozitivnim iskustvima, sugovornica ističe potrebu za poboljšanjem programa, posebno smanjenjem administrativnih prepreka i povećanjem financijske podrške mladim poljoprivrednicima jer smatra kako dostupna sredstva nisu dovoljna za pokretanje poslovanja od „nule“, već su samo dovoljna za daljnje proširenje poslovanja. Ističe kako bi očekivani rezultati mjera Programa ruralnog razvoja bili da mladi ostaju u ruralnim područjima te da se sve više odlučuju baviti poljoprivredom.

Nadalje, kao žena u poljoprivredi vođena je mišljenjem kako mlade žene ne žele ući u taj sektor zbog predrasuda da je to isključivo muški posao te se žene ističu samo kao nositelji gospodarstava, a ne i aktivni sudionici. Većinom preuzimaju ili otvaraju gospodarstva zbog mogućnosti prijave na mjere Programa ruralnog razvoja, kako bi ostvarile financijsku pomoć. Primjećuje nedostatak žena u poljoprivredi ali vjeruje da se ta situacija može promijeniti s modernizacijom sektora i podrškom ženskom poduzetništvu.

„S obzirom da se sve moderniziralo mislim da bi se žene mogle sve više uključivati u poljoprivredni sektor. Najviše žene na sebi imaju OPG zbog mogućih mjera na koje se mogu prijaviti.“

U budućnosti se planira nastaviti baviti poljoprivredom te proširivati svoje poslovanje. Ne uzima u obzir preseljenje iz svoga kraja, već tvrdi kako nema boljeg i ugodnijeg života, nego života na selu. Ističe kako bi se voljela proširivati u smjeru ratarske proizvodnje, dok stočarsku proizvodnju stavlja sa strane zbog manjih državnih poticaja. Smatra kako mladi ne smiju odustati od svoje želje za bavljenjem poljoprivredom te onim što im poljoprivreda pruža. Njeno je mišljenje kako im danas i mjere Programa ruralnog razvoja uvelike mogu pomoći u njihovom opstanku i razvoju, a da ih ne mogu unazaditi kako to mnogi danas misle.

4.3.4. Ispitanik 4

Ispitanik 4 je također mlada poljoprivrednica iz općine Sunje. Završila je srednju stručnu spremu trgovačkog smjera ali ne radi, već se aktivno bavi poljoprivredom. Ispitanica je nositeljica OPG-a tri godine, nije ga naslijedila već ga je otvorila sama i krenula samostalno u svoje poslovanje. Glavna motivacija za rad u poljoprivredi joj je ostvarivanje vlastitih prihoda kako bi mogla ostati živjeti na ruralnom području, a ne napustiti selo kao većina mladih sa njenog područja. Gospodarstvo se bavi uzgojem konja i proizvodnjom žita koje većinom prodaje, a manjim dijelom ostavlja za pokrivanje vlastitih potreba. U svom poslovanju ima pomoć svoga muža te roditelja.

Kao prednosti života na selu ističe mir, vlastitu organizaciju vremena i slobodu za koju smatra da joj grad nikada ne bi pružio. Smatra da postoji nada da se u budućnosti trend preseljenja mladih iz sela u gradove može promijeniti, jer prema njenom mišljenju sve je više mladih u potrazi za mirnijim načinom života koje jedino selo može pružiti.

“...isto tako postoje ljudi koji migriraju na selo pa možda dođe s vremenom tako i povećanje broja ljudi u seoskim područjima, ali isto tako smatram da je to mala vjerojatnost”

Ističe kako ima dovoljno slobodnog vremena uz opseg posla koji obavlja, čemu doprinosi i pomoć obitelji u obavljanju svakodnevnih poslova. Smatra kako nije jedna od onih poljoprivrednica koja je isključivo samo nositelj gospodarstva, već da pokušava što više sudjelovati u svim poslovima. Kao veliki problem ističe blizinu rijeke Une koja zbog svog izlivanja iz korita izaziva velike štete na njenom području. Svake godine dolazi do potapanja oranica što dovodi do velikih gubitaka u poljoprivrednoj proizvodnji. Kaže kako to poljoprivrednicima stvara velike komplikacije, ali da na to nažalost ne mogu utjecati. Ističe kako je sve to utjecaj klimatskih promjena koje su sve učestalije iz godine u godinu te smatra kako će takva situacija biti još gora u skorijoj budućnosti. Kao i svi ispitanici do sada, mlada poljoprivrednica je osjetila negativan utjecaj COVID-19 krize koja je pogodila sve poljoprivrednike. Njen problem javlja se u padu cijena mesa konja te poskupljenju repromaterijala poput nafte, sjemena te drugih potrebnih inputa. Ističe kako je to sve dovelo do velikog pada njihovih prihoda te uviđa kako je došlo do odustajanja od poljoprivredne djelatnosti na nekim gospodarstvima jer nisu mogli pokriti svoje troškove.

Ispitanica se prijavila na nekoliko mjera ruralnog razvoja, uključujući Mjeru 6.3.1. "Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava" i mjeru usmjerenu na područja naseljena manjinama. Kroz ove programe, sugovornica je ostvarila financijske potpore koje su joj omogućile kupnju zemljišta, proširenje stada i nabavku mehanizacije. Unatoč koristima koje su joj pružili, poljoprivrednica ističe neke nedostatke u procesu prijave, poput bodovnih pragova koji ograničavaju broj prijava. Ipak, ističe važnost tih programa u poticanju mladih da ostanu u ruralnim područjima i bave se poljoprivredom. Smatra kako je puno lakše mladima koji su naslijedili OPG u odnosu na one koji su morali sami pokrenuti svoje poslovanje jer su iznosi potpora nedovoljni za pokretanje OPG-a od „nule“. Također, mišljenja je kako su se financijske potpore u novom programskom razdoblju povećale i kako bi u budućnosti stanje poljoprivrede moglo ići u pozitivnom smjeru.

„Danas EU daje puno mogućnosti poljoprivrednicima, pogotovo mladim da se odluče na neke nove korake u poslovanju. Također i iznosi tih potpora su se povećali u novom programskom razdoblju što znači da se prati stanje i mogućnosti iz godine u godinu i da EU sve više počinje shvaćati koliko je potrebno novaca da se jedno gospodarstvo osnuje i krene posloovati.”

Sudjelovanje u Programu ruralnog razvoja znatno je doprinijelo razvoju njenog gospodarstva kroz povećanje stada i nabavku potrebne mehanizacije. Ispitanica ističe da bi joj trebalo mnogo više vremena i truda da postigne iste rezultate bez financijske podrške programa. Iako je zadovoljna dosadašnjim iskustvom, ističe kako razmišlja o sudjelovanju u novim programima kako bi nastavila s daljnjim razvojem svog gospodarstva. Smatra da su Programi ruralnog razvoja ključni za podršku mladim poljoprivrednicima i razvoju ruralnih područja.

„Prijavila bi se jer dosta olakšaju i pomognu u daljnjem razvijanju OPG-a ali još ne znam na koje mjere bi se prijavila, o tome ću uskoro početi više razmišljati kada se definitivno odlučim u kojem bi se dalje smjeru razvijala.”

Mlada poljoprivrednica izražava zabrinutost zbog nedovoljne informiranosti mladih poljoprivrednika o mogućnostima financiranja putem Programa ruralnog razvoja. Ipak, vjeruje da ovi programi imaju značajan utjecaj na odluke mladih poljoprivrednika o ulasku u sektor poljoprivrede i unaprjeđivanju poslovanja. Očekuje se da će kroz Programme ruralnog razvoja postići povećanje produktivnosti i proširenje gospodarstva kroz kupnju kvalitetne mehanizacije i proširenje poljoprivrednih površina. Također, smatra kako bi se EU trebala još više zalagati za mlade poljoprivrednike u ruralnim sredinama te da se uvedu nove potpore u smjeru otvaranja novih radnih mjesta, sportskih centara te razvoja prometne infrastrukture.

„...Ne radi se tu samo o potporama iz Programa Ruralnog razvoja već i o razvoju samih ruralnih područja, razvoju infrastrukture, otvaranju radnih mjesta za mlade, otvaranju sportskih centara gdje bi se mladi družili i još puno drugih stvari koje su nama potrebne.”

U budućnosti, kao i svi drugi mladi ispitanici, planira ostati na svom gospodarstvu i postepeno ga unaprjeđivati daljnjim sudjelovanjem na mjerama Programa ruralnog razvoja. Ističe kako bi voljela proširiti broj grla stoke te se nada kako će joj u tome pomoći novi natječaji. Mladima bi dala svoju podršku ako se odluče pokrenuti i otvoriti svoje gospodarstvo te savjete za bolje i uspješnije poslovanje. Smatra kako je bitno ne odustati od svoje želje te dati sve od sebe kako bi se postigao određeni cilj.

5. Rasprava

Kroz rad se ističu brojne prednosti te nedostaci života na selu kao i mjera Programa ruralnog razvoja na koje su se prijavljivali svi ispitanici koji su intervjuirani. Kao glavne prednosti života na selu mladi poljoprivrednici ističu mir, samostalnost u organizaciji radnog vremena i ravnoteže između poslovnih obaveza i slobodnog vremena, zdrav život te bijeg od užurbanog načina života koji obilježava gradove. Bez obzira na puno pozitivnih stvari, ispitanici ističu i one negativne koje obilježavaju ruralno područje. Kao negativne stvari ističe se izrazito loša infrastruktura koja obuhvaća nedostatak dostupnosti struje i vode u pojedinim područjima, udaljenost od osnovnih institucija poput škola, vrtića i bolnica koje stvaraju veliki problem te je dodatni razlog mladima da migriraju u urbane sredine. Ispitanicu su mišljenja kako migracije mladih u urbana središta stvaraju negativne posljedice na ruralne krajeve te kako bi država trebala dodatno intervenirati te smanjiti jaz između gradova i sela. U usporedbi sa prijašnjim provedem istraživanjima možemo istaknuti mnoge sličnosti sa mišljenjima današnjih mladih poljoprivrednika. Velike sličnosti ističu se u nezadovoljstvu prometnom infrastrukturuom i ograničenom dostupnošću usluga javnog prijevoza prema urbanim središtima, što posljedično utječe na pristup srednjoškolskom obrazovanju mladim pojedincima koji žive u ruralnim područjima. Također, prijašnja istraživanja (Grgić i sur., 2010, Berc i sur., 2004) ističu kako ruralnim područjima nedostaje pristup željenim radnim mjestima, zdravstvenim ustanovama, obrazovnim institucijama te zabavnom sadržaju što i danas mladi ističu kao vrlo bitne čimbenike na odluku za ostanak ili odlazak iz ruralnih krajeva. Posljedično, mnogi mladi ljudi odlučuju se preseliti u veće gradove, vođeni željom za višim životnim standardom i boljim mogućnostima zapošljavanja. Selo se često doživljava kao savršena destinacija za odmor, ali ne i kao pogodno mjesto za stalni život.

Svi mladi poljoprivrednici koji su sudjelovali u intervjuu prijavljivali su se na mjere Programa ruralnog razvoja koje su prema njihovom mišljenju doprinijele razvoju i unaprjeđenju njihovih gospodarstava. Postoje različita mišljenja ispitanika prema uspješnosti mjera u sklopu Programa ruralnog razvoja te ih možemo razvrstati u dvije skupine. S jedne strane nalaze se pozitivna iskustva sa prijavama na mjere koja ispitanici dijele, a to su najviše financijska pomoć bez koje mnoga gospodarstva koja su intervjuirana ne bi mogla opstati. Mišljenja su kako su ona uvelike pomogla u unaprjeđenju njihove proizvodnje, omogućavajući im da kupe potrebnu mehanizaciju za obavljanje svakodnevnih poslova. S druge strane, ističu se negativna iskustva, svi su istaknuli izazove u procesu prijave na programe, poput komplicirane i spore administracije te nedostatka vremena. To može obeshrabriti poljoprivrednike i otežati pristup programima, unatoč njihovoj korisnosti. Ističu kako je dug period od trenutka prijave na natječaj do samog završetka natječaja te kako je predug rok obveze bavljenja poljoprivredom kao primarnom djelatnošću. Od trenutka zatvaranja natječaja poljoprivrednici su vezani sljedećih pet godina obavljati poljoprivrednu djelatnost te u tom periodu ne smiju biti vezani za druge poslove. Mladi poljoprivrednici ističu kako je taj rok izrazito dug te kako bi se to trebalo prema njihovom mišljenju skratiti na maksimalno tri godine. Također, slažu se kako bi financijska sredstva mogla biti veća jer smatraju kako trenutna sredstva koja se dobiju prolaskom na određenom natječaju nisu dovoljna za mlade poljoprivrednike koji kreću od „nule“, već samo za nastavak i unaprjeđenje već postojećeg poslovanja. Mladi poljoprivrednici izražavaju zabrinutost

zbog nedovoljne informiranosti mladih poljoprivrednika o mogućnostima financiranja putem Programa ruralnog razvoja. Ističu kako svake godine dolaze novi pravilnici koje je teško pratiti i biti u skladu sa njima te je potrebno puno informiranosti i znanja kako bi se svi državni zahtjevi ispunili. S obzirom na rezultate već provedenih studija, može se očekivati da je u Hrvatskoj među poljoprivrednicima još uvijek zastupljena ovisnost o državnoj intervenciji te da se državne potpore smatraju kao jedan od najvažnijih instrumenata osiguranja njihove konkurentnosti na tržištu.

Kao prijedlog za poboljšanje, Ispitanik 4 ističe potrebu za dodatnim mjerama potpore i angažmanom Republike Hrvatske i Europske unije u razvoju ruralnih područja i podršci mladim poljoprivrednicima. Svi ispitanici ističu koristi koje su ostvarili kroz sudjelovanje u Programu ruralnog razvoja. Primjerice, Ispitanik 1 je naveo da su te mjere omogućile povećanje proizvodnje i izvoz proizvoda, dok su Ispitanik 3 i Ispitanik 4 dobili sredstva za kupnju opreme i zemljišta. Ispitanik 1 je istaknuo potrebu za državnom intervencijom kako bi se riješili problemi poput nedostatka radne snage i financiranja. Smatra da bi smanjenje doprinosa moglo olakšati situaciju, iako su takvi navodi teško ostvarivi. Svi ispitanici planiraju nastaviti s prijavama na Program ruralnog razvoja kako bi dalje razvijali svoja gospodarstva. Neki, poput Ispitanika 3, razmišljaju o prijavama na nove mjere koje bi poboljšale dodanu vrijednost njihovih proizvoda. Unatoč izazovima, svi ispitanici smatraju da je Program ruralnog razvoja koristan i potreban za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja. Naglašavaju važnost tih programa u poticanju mladih poljoprivrednika i unapređivanju poslovanja. Ispitanici također ističu potrebu za poboljšanjem programa, uključujući smanjenje administrativnih prepreka i povećanje financijske podrške. Ispitanik 3 također primjećuje nedostatak žena u poljoprivredi te predlaže podršku ženskom poduzetništvu. U cjelini, ovi intervjuirani ispitanici pružaju korisne uvide u iskustva poljoprivrednika s Programom ruralnog razvoja u Hrvatskoj, ističući koristi, izazove i potrebe za poboljšanjem programa radi daljnjeg razvoja poljoprivrede i ruralnih područja.

Iz četiri razgovora sa Ispitanicima o njihovim planovima za budućnost u poljoprivredi, moguće je izdvojiti nekoliko ključnih tema. Svi ispitanici izražavaju želju za širenjem svog poljoprivrednog poslovanja. To uključuje planove za povećanje poljoprivrednih površina, diversifikaciju proizvodnje i razmatranje novih usluga kao što je agroturizam. Ovi planovi pokazuju ambiciju za rastom i raznolikošću kako bi se povećali prihodi i osigurala otpornost na promjene na tržištu. Također, svi sudionici razmatraju korištenje potpora i fondova za ruralni razvoj i EU kako bi ostvarili svoje planove. To ukazuje na svijest o dostupnim resursima i spremnost da se iskoriste prilike za financiranje razvoja gospodarstva. Kada je riječ o motivaciji mladih za ulazak u poljoprivredni sektor, ispitanici nude različite prijedloge, uključujući smanjenje poreznih opterećenja i dodatne poticaje za mlade poljoprivrednike. Naglašavajući važnost ljubavi prema poslu i upornosti, ističu da su ti faktori ključni za uspjeh.

6. Zaključak

Cilj istraživanja bio je teorijski i empirijski utvrditi motive za život u ruralnim područjima te zadovoljstvo poslovnim rezultatima i općenitom kvalitetom života mladih poljoprivrednika Sisačko-moslavačke županije kao posljedice korištenja različitih oblika dostupne potpore iz Programa ruralnog razvoja. Kvalitativnom metodom dubinskih intervjua ostvareni su cilj i svrha istraživanja. Uzorak su činili dvije mlade poljoprivrednice i dva mlada poljoprivrednika koji žive u selima Sisačko-moslavačke županije u dobi od 18 do 40. godine života.

Istraživanjem se utvrdilo kako su sugovornici u ovom istraživanju generalno zadovoljni životom na selu usprkos tome što su njihova sela infrastrukturno loše opremljena. To obuhvaća udaljenost od obrazovnih institucija, vrtića, bolnica ali i nedostupnost zabavnog sadržaja za mlade. Iz tog se razloga koriste uslugama dostupnim u drugim seoskim ili gradskim naseljima, pri čemu dodatno ističu kako je život na selu nezamisliv bez posjedovanja automobila. Kao pozitivne strane života na selu ističu posjedovanje svog prostora, zemlje i dvorišta, prirodu, svjež zrak, mir, zdrav život i slobodu koju im sve to donosi. Uz to smatraju kako su im Mjere ruralnog razvoja omogućile daljnji opstanak u poljoprivredi i zadržavanje ruralnog prostora kao mjesta stanovanja. Svi ispitanici su se prijavljivali na natječaje sklopu Programa ruralnog razvoja koje su im dodatno dale želju da se trude i ostvare svoju budućnost tu gdje su ju i započeli. Glavna pozitivna strana Programa ruralnog razvoja su iznos potpora koje im, kako navode, omogućuju razvoj poljoprivrednih gospodarstava, diversifikaciju poljoprivredne proizvodnje, povećanje dohotka, bolju iskorištenost resursa te kupnju potrebnih strojeva i zemljišta bez čega njihov razvoj ne bi bio moguć.

Kao negativne strane ističu veliki problem sa papirologijom, sporu i zahtjevu administraciju cijelog procesa koja im otežava prijave na nove natječaje. Smatraju kako iznos koji se dobije prijavom na određene natječaje, nije dovoljan za potpuno pokretanje novog poslovanja, već da samo pomaže postojećim gospodarstvima da se dalje razvijaju. Ističu kako je potrebno još veće ulaganje u ruralna područja od strane Europske unije i Republike Hrvatske te uvođenje reformi smanjenja poreznih stopa, mirovinskog sustava i olakšanog pristupa financiranju za mlade poljoprivrednike.

Svi intervjuirani ispitanici išli su na Mjeru 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“ u sklopu koje su dodatno opremili svoja gospodarstva. Ta mjera najčešća je kod prijava mladih jer je i sam iznos potpore izdašniji od ostalih mjera Programa ruralnog razvoja. Analizom natječaja 6.1.1. zaključeno je da je velik broj mladih koji su se prijavili za navedenu mjeru i ostvarili pravo na nju te su ispunili sve obveze koje je taj natječaj obuhvaćao kako bi ostvarili potpunu isplatu. Novo programsko razdoblje donosi i puno noviteta koji su usmjereni na mlade poljoprivrednike, a posebice povećanje financiranja u sklopu Mjere 6.1.1. U prošlom programskom razdoblju koji je trajalo 2014. – 2020. godine iznos potpore za mlade poljoprivrednike iznosio je 50.000 EUR po nositelju gospodarstva, dok je u novom programskom razdoblju 2023.- 2027. godine taj iznos povećan na 75.000 EUR.

Sugovornici ističu kako, uz sve probleme s kojima se nose svakodnevno i uz opseg posla koji obavljaju, i dalje planiraju ostati na svojim gospodarstvima te se prijavljivati na nove natječaje u sklopu Programa ruralnog razvoja. Također, žele potaknuti druge mlade da se odluče na ovakav način života i stvaranja vlastitog poslovanja te im pružaju potpunu motivaciju i ohrabrenje u tom smislu. Smatraju kako život na selu nosi

puno više pozitivnih iskustava nego onih negativnih s kojima su se susreli na svom putu.

Nalazi ove studije također pružaju smjernice kako odgovoriti na izazove s kojima se suočavaju ispitanici, ali i svi koji su u sličnoj situaciji. Imajući u vidu da većina poljoprivrednika u Hrvatskoj upravlja malim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, kao moguće rješenje javljaju se zadruge jer bi tako zajedno funkcionirali unutar organizacije koja bi pojedincima osigurala proizvodnju - kako po pitanju mehanizacije, tako i po pitanju cijene proizvoda. Takvo zadružno okruženje osiguralo bi dodatnu financijsku potporu poljoprivrednoj proizvodnji, koja je - osim što je važna na nacionalnoj razini za gospodarski rast - značajna na županijskoj i lokalnoj razini u razvoju ruralnog područja. Nezadovoljstvo administracijom te otežani pristup financiranju za mlade poljoprivrednike kojeg su iskazali sugovornici, također se može riješiti uvođenjem novih mjera ali i povećanjem financijske potpore koja je predviđena u novom programskom razdoblju.

S obzirom na prirodu ovog istraživanja i uzorak od četiri sugovornika, ne postoji mogućnost generalizacije, odnosno poopćavanja dobivenih rezultata. Dobiveni rezultati svakako ukazuju na potrebu za daljnjim istraživanjima ove teme i sličnih tema iz perspektive mladih poljoprivrednika na ruralnim područjima.

7. Literatura

1. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (2022) Podaci iz Upisnika poljoprivrednika za odabrane godine. [Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju \(apprrr.hr\)](https://www.apprrr.hr/)
2. Ančić B., Božić N., Drezgić S., Marohnić M., Matutinović I., Peternel L., Starc N., Sumpor M., Topalović S., Mačkić V. (2021) Dugoročna razvojna vizija Banije. Ured predsjednika Republike Hrvatske/Radna grupa za Baniju. <https://www.predsjednik.hr/wpcontent/uploads/2021/07/razvojna-vizija-banovine.pdf>
3. Berc, G.; Ljubotina, D. i Blažeka, S. (2004). Struktura i životni uvjeti obitelji na selu i u gradu. Sociologija sela, 42 (2004), 163/164 (1/2): 23-43.
4. Buković, N. (2010). Istraživanje problema, potreba i društvenog položaja mladih: Mladi i poduzetnička kultura.
5. Bukvić, N., „Migracije i regionalni razvoj Hrvatske“, uredio Ivan Lajić, Institut za migracije i narodnosti, Časopis za suvremenu povijest, Vol. 44 (2010.) No. 2., Zagreb, 172 str.
6. Cifrić, I. (2003) Ruralni razvoj i modernizacija. Zagreb: IDIS.
7. Cvrtnjak, T., Vuković, K., Kedmenec, I. (2013). Poticanje samostalnijeg tržišnog nastupa: stavovi hrvatskih poljoprivrednika. Ekonomska misao i praksa. Volumen (1): 161-176
8. Dilić, E. (1977) Seoska omladina i poljoprivredno zanimanje. U: Bešker, I. (ur.) Seoska omladina danas. Zagreb: Centar za sociologiju sela, grada i prostora IDIS-a.
9. Dragović, F. – Mikac, R., „Masovne migracije: Izazovi, posljedice i put naprijed“, Forum za sigurnosne studije, 1 (2017.) 1, str. 130–152.
10. Eistrup, M., Sanches, A. R., Muñoz-Rojas, J., Pinto Correia, T. A. (2019). „Young Farmer Problem?“ Opportunities and Constrains for Generational Renewal in Farm Management: An Example from Southern Europe. Land 8(4) 70 – 83.
11. Europska komisija (2018). Mladi u poljoprivredi. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/young-farmers_hr
12. Franić, R., Kumrić, O. (2009), Materijali za pripremanje ispita, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb http://www.crosbi.znanstvenici.hr/datoteka/416706.ag1001_ispitni_materijal_franic.pdf
13. Grgić, I., Žimbrek T., Tratnik M., Markovina J., Juračak J.(2010). Quality of life in rural areas of Croatia: To stay or to leave? African Journal of Agricultural Research, 5 (8): 653-660.
14. Hodžić, A. (2002). Selo kao izbor? Sociologija sela, 40, 155/156 (1–2):15–22

15. Intermedia projekt (2023). EU fondovi za poljoprivredu i ruralni razvoj 2023-2027: Strateški plan ZPP. <https://intermediaprojekt.hr/2023/01/10/eu-fondovi-za-poljoprivredu-i-ruralni-razvoj-2023-2027-strateski-plan-zpp-2023-2027/>
16. Jež Rogelj, M., Hadelan, L., Kovačićek, T. i Mikuš, O. (2009) Obrazovanost kao preduvjet inovativne poljoprivrede. 9(1): 81 – 90. [335944 \(srce.hr\)](https://doi.org/10.335944) (Pristup 20.05.2024)
17. Mendras, H. (1976) Seljačka društva. Elementi za jednu teoriju seljaštva. Zagreb: Globus.
18. Miličević V., Knežević, D., Bubaš, Z. (2021) Doprinos migracija ekonomskom rastu: primjer Grada Zagreba, Economy and market communication review: časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije, 21 (2021.) 1, str. 201–216
19. Miljenović, A. (2015). Konceptualizacija razvojno ugroženih zajednica u Hrvatskoj: eklektični pristup. Doktorski rad. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilište u Zagrebu.
20. Miljenović, A. i Žganec, N. (2012). Disintegration and possibilities for rebuilding of war-affected communities: The Vojnić Municipality case. International social work. 55 (5): 645- 661.
21. Ministarstvo poljoprivrede (pristupljeno 18.05.2024). Nacionalni strateški plan ZPP-a. <https://ruralnirazvoj.hr/files/Nacionalni-Strateski-plan-ZPP-a.pdf>
22. Oplanić, M., Čehić, A., Begić, M., Franić, R. (2021) Obrazovanje za održivi razvoj poljoprivrede: Studija slučaja poljoprivrednog usmjerenja u Srednjoj školi Mate Balote u Poreču. Hrčak, 22 (1): 226-239.
23. Petrač, B (2002), Čimbenici motivacije poljoprivrednika, Ekonomski vjesnik br. 1 i 2 (15): 31 – 40
24. Pokos, N. (2002). Metodologija izdvajanja seoskog stanovništva, njegov raspored i Sociologija i prostor 42 popisne promjene 1953.-2001., u: Štambuk, Maja; Rogić Ivan i Mišetić Anka (Ur.). Prostor iza: Kako modernizacija mijenja hrvatsko selo, 31-56. IDZ Ivo Pilar, Zagreb. Pregledano 7. siječnja 2016.
25. Program ruralnog razvoja (2022). Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020. godine (2021. i 2022. prijelazne godine) <https://ruralnirazvoj.hr/files/Podloga-mladi-poljoprivrednici.pdf>
26. Program ruralnog razvoja (2022). Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023. – 2027. <https://ruralnirazvoj.hr/strateski-plan-zajednicke-poljoprivredne-politike-republike-hrvatske-2023-2027/>
27. Program ruralnog razvoja. Natječaj za provedbu podmjere 6.1. »Potpora za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima«, provedba tipa operacije 6.1.1. »Potpora mladim poljoprivrednicima«, NN 120/2016. <https://ruralnirazvoj.hr/natjecaj-za-provedbu-podmjere-6-1-potpورا-za-pokretanje-poslovanja-mladim-poljoprivrednicima-provedba-tipa-operacije-6-1-1-potpورا-mladim-poljoprivrednicima-nn-1202016/>
28. Program ruralnog razvoja. Natječaj za provedbu podmjere 6.1. operacija 6.1.1.Potpورا mladim poljoprivrednicima, NN br. 104/15 (2015.g., prvi natječaj). <https://ruralnirazvoj.hr/natjecaj-za-provedbu-podmjere-6-1-operacija-6-1-1/>

29. Program ruralnog razvoja. Natječaj za tip operacije 6.1.1. "Potpora mladim poljoprivrednicima". <https://ruralnirazvoj.hr/natjecaj-za-tip-operacije-6-1-1-potpورا-mladim-poljoprivrednicima/>
30. Program ruralnog razvoja. Natječaj za tip operacije 6.1.1. Potpora mladim poljoprivrednicima. <https://ruralnirazvoj.hr/natjecaj-za-tip-operacije-6-1-1-potpورا-mladim-poljoprivrednicima-2/>
31. R. Franić: Subvencije u hrvatskoj poljoprivredi i prilagodba EU. Zbornik rad.-Sveuč. u Rij. Ekon. fak., God. 23. Sv. 1(2005), str. 133-150
32. Ruralni razvoj (prisupljeno:18.05.2024). Uspostava mladih poljoprivrednika. <https://ruralnirazvoj.hr/intervencije/75-01-uspostava-mladih-poljoprivrednika/>
33. Seferagić, D. (1990) Razlike u stanovanju između grada i sela. U: Seferagić, D. i Milinković, B. (ur.) Promjene u svakodnevnom životu sela i grada. Zagreb: IDIS.
34. Seferagić, D. (2002) Selo između tradicionalne i virtualne zajednice. U: Seferagić, D. (ur.) Selo: izbor ili usud. Zagreb: IDIS.
35. Strateški plan RH (2022)
https://ruralnirazvoj.hr/files/sfc20212023HR06AFSP001_2.2_202312120922_12620302665252838518.pdf
36. Svirčić Gotovac, A. (2006) Kvaliteta stanovanja u mreži naselja Hrvatske. Sociologija i prostor, 44 (171 (1)):105-126.
37. Štambuk, M. (2002) Selo u europskom iskustvu. U: Štambuk, A; Rogić, I.; Mišetić, A. (ur.) Prostor iza: kako modernizacija mijenja hrvatsko selo. Zagreb: Ivo Pilar.
38. Župančić, M. (2002) Vitalni poljoprivrednici i drugi akteri u razvoju ruralnih područja. U: Seferagić, D. (ur.) Selo: izbor ili usud. Zagreb: IDIS.
39. Žutinić Đ., Bokan N. (2008.) Village – free choice or destiny for the rural youth (a study on the rural community of Vođinci, Sociologija i prostor, 46 (2008), 180 (2): 143-160.
40. Žutinić, Đ., Kovačić D., Grgić, I., Markovina, J. (2010.), Percepcija kvalitete življenja i namjere o odlasku iz ruralnih sredina, Društvena istraživanja, 1-2 (105-106): 137 - 157.

8. Prilozi

8.1. Popis tablica

Tablica 1. Financijska konstrukcija ZPP, Izravna plaćanja

IZRAVNA PLAĆANJA	% alokacije	OKVIRNI IZNOS (EUR)
		1.873.851.185
Osnovna potpora dohotku	47	880.710.057
Dodatna preraspodijeljena plaćanja	10	187.385.119
Dodatna potpora za mlade poljoprivrednike	2	37.477.024
Dobrovoljni program za klimu i okoliš (eko-sheme)	25	468.462.796
Proizvodno vezana potpora	15	281.077.678
Zaokruženi iznos za mlade poljoprivrednike	1	18.738.512
SEKTORSKE INTERVENCIJE		
Vinska omotnica		52.050.000
Pčelarski program		9.566.450
Voće i povrće		-

Izvor: Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/files/Nacionalni-Strateski-plan-ZPP-a.pdf>

Tablica 2. Financijska konstrukcija ZPP, Ruralni razvoj

RURALNI RAZVOJ	% alokacije	OKVIRNI IZNOS (EUR)
		1.486.537.005
Klima, okoliš i ostale obveze upravljanja (obvezna mjera) + specifična ograničenja zbog obveznih zahtjeva	34,05	506.165.850
Dobrobit životinja	4,03	60.000.000
Područja s prirodnim ograničenjima	20,20	300.000.000
Ulaganja	19,52	230.496.438
Mladi poljoprivrednici	7	104.057.590
Upravljanje rizicima	6,70	100.000.000

Suradnja	6	89.192.220
Razmjena znanja i iskustva; inovacije	2,5	37.163.425
Tehnička pomoć	4	59.461.480

Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/files/Nacionalni-Strateski-plan-ZPP-a.pdf>

Tablica 3. Uspješnost prijavljivanja mladih poljoprivrednika na natječaj 6.1.1. u Sisačko-moslavačkoj županiji

	MP broj zahtjeva	MP traženi iznos potpore (EUR)
M6.1.1.-1. natječaj	26	1.314.752,18
M6.1.1.-2. natječaj	44	2.172.406,72
M6.1.1.-3. natječaj	69	2.636.511,74
M6.1.1.-4. natječaj	52	2.606.004,44
Ukupno	191	8.729.675,08

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Tablica 4. Uspješnost prijavljivanja mladih poljoprivrednika na natječaj 6.1.1. u svim županijama RH

	MP broj zahtjeva	MP traženi iznos potpore (EUR)
M6.1.1.-1. natječaj	432	21.850.883,56
M6.1.1.-2. natječaj	813	40.140.151,44
M6.1.1.-3. natječaj	967	40.722.750,95
M6.1.1.-4. natječaj	934	46.807.848,98
Ukupno	3.146	149.521.634,93

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Tablica 5. Uspješnost ugovorenih i isplaćenih zahtjeva mladih poljoprivrednika na natječaju 6.1.1. u Sisačko-moslavačkoj županiji

	MP broj zahtjeva	MP ugovoreni iznos potpore (EUR)	MP broj zahtjeva	MP isplaćeni iznos potpore (EUR)
M6.1.1.-1. natječaj	19	960.780,44	19	969.087,47
M6.1.1.-2. natječaj	21	1.036.830,48	21	1.050.232,11
M6.1.1.-3. natječaj	61	2.383.479,29	61	2.377.418,06

M6.1.1.-4. natječaj	21	1.047.366,18	21	793.791,06
Ukupno	122	5.428.456.39	122	5.190.791,06

Izvor: Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Tablica 6. Uspješnost ugovorenih i isplaćenih zahtjeva mladih poljoprivrednika na natječaju 6.1.1. u svim županijama RH

	MP broj zahtjeva	MP ugovoreni iznos potpore (EUR)	MP broj zahtjeva	MP isplaćeni iznos potpore (EUR)
M6.1.1.-1. natječaj	256	12.947.326,03	256	13.056.595,53
M6.1.1.-2. natječaj	326	16.095.558,88	326	16.309.249,72
M6.1.1.-3. natječaj	810	34.372.867,03	810	34.376.136,10
M6.1.1.-4. natječaj	396	19.754.838,85	396	14.924.736,62
Ukupno	1.788	83.170.590,79	1.788	78.666.717,97

Izvor: Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

8.2. Popis grafikona

Grafikon 1. Financijska konstrukcija ZPP, Izravna plaćanja

Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/files/Nacionalni-Strateski-plan-ZPP-a.pdf>

Grafikon 2. Financijska konstrukcija ZPP, Ruralni razvoj

Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/files/Nacionalni-Strateski-plan-ZPP-a.pdf>

Grafikon 3. Uspješnost prijavljivanja mladih poljoprivrednika na natječaj 6.1.1. u Sisačko-moslavačkoj županiji

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Grafikon 4. Uspješnost prijavljivanja mladih poljoprivrednika na natječaj 6.1.1. u svim županijama RH

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Grafikon 5. Uspješnost ugovorenih i isplaćenih zahtjeva mladih poljoprivrednika na natječaju 6.1.1. u Sisačko-moslavačkoj županiji

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Grafikon 6. Uspješnost ugovorenih i isplaćenih zahtjeva mladih poljoprivrednika na natječaju 6.1.1. u svim županijama RH

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Grafikon 7. Projekcije kretanja stanovništva u SMŽ do 2051. godine

Izvor: Hrvatska gospodarska komora

Grafikon 8. Najvažnije gospodarske grane u SMŽ (2017.)

Izvor: Državni zavod za statistiku

8.3. Popis slika

Slika 1. Odabrane intervencije koje će se provoditi u RH u razdoblju 2023. – 2027. u okviru ZPP RH

Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/strateski-plan-zajednicke-poljoprivredne-politike-republike-hrvatske-2023-2027/>

8.4. Upitnik

Uvodna pitanja

1. Koje je vaše mjesto stanovanja?
2. Koja je vaša dob? I spol (M/Ž)?
3. Koje je vaša struka?
4. Koji je vaš najviši stupanj obrazovanja? Koje ste struke?
5. Koja su osnovna proizvodna obilježja Vašeg gospodarstva?

Iskustvo i (ne) zadovoljstvo života na selu

1. Da li ste zadovoljni životom na selu? Ako da, zašto? Ako ne, zašto?
2. Koje su prednosti, a koji nedostaci života na selu?
  - 1) Kakva populacija prevladava u ruralnim područjima? (staro ruralno stanovništvo, mlado ruralno stanovništvo)?
  - 2) Koje je vaše mišljenje o migracijama? Da li su doprinijele razvoju seoskog područja i povećanju radne snage ili je vaše mišljenje drugačije?
  - 3) Da li smatrate da je došlo do promjene u obrascima prehrane te da bi to moglo utjecati na promjenu ponude na poljoprivrednim gospodarstvima? (diversifikacija stilova života i prehrane, manja konzumacija životinjskih proteina, vegetarijanska i veganska prehrana, ekološki uzgoj)
  - 4) Da li uz količinu svakodnevnog posla imate dovoljno slobodnog vremena za sebe?

- 5) Da li automatizacija i robotizacija u poljoprivredi ima pozitivan ili negativan utjecaj? Obrazložite svoj odgovor? (smanjenje potrebe za radnom snagom, manje ručnog rada, rad 24/7, promijenjene potrebe za vještinama, implikacije na privlačnost ruralnog područja, rad na daljinu)
- 6) Smatrate li da proizvodnja novih sorti i proizvoda u poljoprivredi dovodi do promjene potražnje za proizvodima koje vi proizvodite na vašem gospodarstvu?
- 7) Smatrate li da su klimatske promjene postale sve veći problem u poljoprivrednoj proizvodnji? Da li ste imali veće štete na usjevima koje su povezana sa klimatskim promjenama? (tuča, vjetar, poplave, štetnici, bolesti)
- 8) Koje je vaše mišljenje o utjecaju poljoprivredne proizvodnje na okoliš? (onečišćenje tla, vode, zraka, degradacija okoliša, gubitak staništa, smanjivanje bioraznolikosti, kvaliteta tla) Obrazložite odgovor
- 9) Smatrate li da je nedavna COVID-19 kriza kao i trenutni ratovi u svijetu utjecalo na vašu proizvodnju? Ako da, kako?
- 10) Kako biste opisali vašu infrastrukturu u području u kojem živite? (udaljenost od obrazovnih institucija, bolnica, pošte, alternativnih zapošljavanja, povezanost gradova i naselja)

Iskustvo rada u poljoprivredi

1. Koliko ste dugo nositelj OPG-a te da li ste vi otvorili OPG ili ste naslijedili?
2. Što vas je potaknulo na ulazak u poljoprivredni sektor?
3. Čime se bavi vaše poljoprivredno gospodarstvo?
4. Kakva su vaša dosadašnja poslovna iskustva u poljoprivredi kao mladog poljoprivrednika? (cijene, tržište, radna snaga)
5. Da li ste se do sada prijavljivali na Mjere Programa Ruralnog razvoja Republike Hrvatske? Ako da, na koje?
6. Kakvo je vaše iskustvo sa prijavama na navedenu/e mjeru/e? Koje su prednosti, a koji nedostaci prijave na mjeru/e Ruralnog razvoja? (papirologija, nedostatak vremena ili znanja, nedostatak ideja)
7. Iz kojeg razloga se javila vaša potreba da se prijavite na navedenu/e mjeru/e?
8. Da li je po vašem mišljenju, prijava na mjeru/e doprinijela razvoju vašeg gospodarstva? Ako da, na koji način?
9. Da li biste se u budućnosti prijavljivali na neke nove mjere Ruralnog razvoja ili biste nastavili samostalno razvijati svoje gospodarstvo i zašto?
10. Da li smatrate mjere Ruralnog razvoja korisne i potrebne za razvoj OPG-ova? Obrazložite svoj odgovor.
11. Mislite li da su mladi poljoprivrednici dovoljno informirani o mogućnostima financiranja od strane Programa ruralnog razvoja?
12. Mislite li da mjere Ruralnog Razvoja utječu na odluku mladih o ulasku u poljoprivredni sektor i kasnije na unaprjeđivanje poslovanja? Ako da, zašto? Ako ne, zašto?
13. Smatrate li da je Program ruralnog razvoja povećao/će povećati konkurentnost Hrvatske poljoprivrede?
14. Jeste li zadovoljni mogućnostima koje su vam pružene kao mladom poljoprivredniku u vidu zaposlenja te ostanku u poljoprivredi i ruralnom području?

15. Što bi prema Vašem mišljenju bili očekivani rezultati od mjera Ruralnog Razvoja? Na koji način pomažu u razvoju poljoprivrede i ruralnih područja?
16. Po vašem mišljenju i iskustvu što bi se moglo popraviti u pogledu mladih poljoprivrednika u ruralnim područjima od strane Republike Hrvatske i Europske unije?

Planovi za budućnost

1. Koji su vaši planovi unutar sljedećih 5 godina po pitanju života u ruralnom području i rada u poljoprivredi? Da li planirate ostati i baviti se poljoprivredom ili je vaša odluka odlazak?
2. Da li imate namjeru proširenja svog gospodarstva i usluga koje pružate na istome? Na čemu temeljite svoj plan razvoja?
3. Na koji biste način motivirali mlade za ulazak u poljoprivredni sektor?
4. Koje su vaše preporuke za buduće naraštaje na temelju vašeg dosadašnjeg iskustva u poljoprivredi?